

В. П. Катаев

СОЛДАТ ФРОНТДАН ҚАЙТАРКАН...
(МЕН МЕҲНАТҚАШ ХАЛҚ ФАРЗАНДИ)

(7 кўринишли пьеса)

Қатнашувчилар:

Семён Котко.
Фрося — Семённинг синг-
лиси.
Она — Семённинг онаси.
Биринчи чол.
Иккинчи чол.
Учинчи чол.
Биринчи хотин.
Иккинчи хотин.
Учинчи хотин.
Семённинг тенгдошлари:
Биринчи йигит
Иккинчи йигит
Учинчи йигит
Урил болалар.
Хотинлар.
Соня.
Микола Ивасенко.
Ременик.
Биринчи ҳамқишлоқ.
Иккинчи ҳамқишлоқ.
Чол Ивасенко.
Царёв.
Ер ўлчовчи.
Ткаченко — Сонянинг
отаси.
Ткаченконинг хизмат-
кори (аслида помещчик
Клембовский).

Ткаченконинг хотини.
Любка.
Қизлар.
Биринчи немис.
Иккинчи немис.
Учинчи немис.
Гуров.
Иккинчи малай.
Черноиваненко.
Иван Сидоренко.
Тихон Сидоренко.
Гайдамак.
Биринчи гайдамак.
Иккинчи гайдамак.
Немис вахмистри.
Фон-Вирхов.
Зиновий Петрович —
отряд командири.
Назоратчи.
Офицер.
Нотаниш чол.
Дивизия бошлиғи.
Самсонов.
Адъютант.
Биринчи немис офи-
цери.
Иккинчи немис офи-
цери.

Ғафур Ғулом таржимаси

Биринчи кўриниш

Котконинг уйида.

Семёнининг уйи. Бутун уй солдат буюмлари, милтиқ, кийим-кечаклар билан тўлган. Семён ухламоқда. Она печка олдида. Фрося. Эрталаб. Деразадан қизиқсинган хотинлар ва қизлар муралайдилар.

Она. Буни қаранглар-а. Фронтдан уйга қайтган солдат шунчалик ҳам лақ-луқ билан келадими? Уй тўлиб кетди-я. Яна чиппа-чип тўла. Мана бу қопчиқни
10 айтинг. Тўрт йил сурункасига мириқибгина урушган кўринади. (*Чиқиб кетади.*)

Семён. Батарея, жангга!.. (*Уйғониб, атрофига аланглайди.*) Вой тавба-ей, ўзингга юз қатла шукр, худо! Мен, қайтадан позицияга бориб қолибманми, деб ўйлабман! (*Фросяни кўриб қолиб.*) Ия, хўш, мен қараб туриб, бу қанақа дўндиқ экан, деб ўйлабман, бу қаёқдан пайдо бўлиб қолди, дебман. Бу бўлса, ўзгина-мизнинг Фроська экан. Қаранглар-а, бўйи ҳам чўзилиб қолибди. Хўш, нега жавоб бермайсан сингилгинам?
20 Тилингни ютиб юбордингми? Айтсанг-чи, сен Фроськамисан, ё бошқамисан? Қани, устав қоидасига мувофиқ жавоб бер-чи!

Фрося (*дадил*). Фроська!

Семён. Кеча кечқурун қаерда эдинг, сени нега кўрмабман?

Фрося. Мен печканинг устида ётган эдим, сиз мени кўрмадингиз, мен бўлса сизни кўриб ётдим. Айтинг-чи, сиз суворийларданмисиз?

Семён. Ия, сен суворийларни ҳам биласанми?
30 Хўш, нима қилардинг, қизалоқ тушмагур? Суворий нима эканига ҳам ақли етиб қолибди-я! Менинг суворийлардан эканлигимни нимадан била қолдинг?

Фрося. Гимнастеркангизга қадалган лентасиз «оқ бут» нишонидан билдим. Бу энди тўртинчи даражали Георгий крести дегани бўлади. Қани, йўқ денг-чи! Вой ўлай, мана бу нима? Улиб кетай, агар, бу ахир суворийларнинг милтиғи бўлмаса! Қани, йўқ, денг-чи! Вуй, вуй, ҳошияларининг чиройлигини кўринг. Этикларини қаранг-а, ялтираб турибди, кўзингни олади-я! Вуй, пичоқларининг эгрилигини қаранг, буни тўпчилар тақади-я?
40 Бебут деб аталади-я? Қани, йўқ, денг-чи! Вуй, қопчиқнинг катталигини кўринглар, шундай оғирки, икки қўл-

лаб ҳам кўтариб бўлмайди, худди чамадондай! Ичида нима бор?

Семён. Чамадонга тега кўрма!

Фрося. Тегаётганим йўқ-ку! Ичида нима борлигини кўраман-да, жойига қўяман.

Семён. Қўл тегизма, деяпман, худди жазонгни бераман!

Фрося. Олинг-а, каравотнинг нарёғидан менга ета қолармидингиз?

Семён. Шунақами, менинг мис тўқалик камарим қани ҳали? Уша сенга етиб қолар.

Фрося. Мис тўқали камарингиз йўқ, мен уни ола тоғнинг бошига улоқтирганман.

Семён. Чиндан ҳам роса маҳмадона бўлиб кетибсан. Қопчиқни ерга қўй, деяпман сенга! Нима, уйни кўтариб ташлагинг келяптими? Балки бу қопчиқнинг ичида қўл бомбаси бордир, қаёқдан билиб ўтирибсан?

Фрося. Лимон нухасими, шиша нухасими?

Семён. А, а, нима дединг? Лимон нухасими, шиша нухасими, дедингми? Мана бу гапни томоша қилинглар энди! Хўш, бордию, лимон нухаёқ бўлсин, унда нима бўларди?

Фрося. Биладан, биладан, лимон нухаларнинг ёнидаги кичкинагина жойини мана бундай қилиб туртиш керак. Бўлмаса барибир ёрилмайди. Қани, йўқ, денг-чи!

Семён. Мен ҳам сенинг гарданингга мана шундай қилиб бир туртайки, таъзирингни егин. *(Ўрнидан қўзғалади.)*

Фрося *йўлакка қочади.*

Фрося. Айтмадимми, тутолмадингиз-ку!

Семён. Сени тутишга жуда кўзим учиб кетаётгани йўқ. *(Елғондан бир нарсани қидиргандек бўлади.)*

Фрося *(орқасидан келиб)*. Барибир тутолмайсиз.

Семён. Истасам шундай ҳам тутаманки. Мана мен ҳозир чолворим билан этигимни кийиб, қўлимга камаримни олай-чи!

Фрося. Барибир, тутолмайсиз!

Семён. Кўриб қоларсан!

(Эринчоқлик билан чолвориға қўл чўзиб, бирданиға қовоғини солганча Фросяға ташланиб қолади.)

Фрося аллақачонлар йўлак бўйлаб чопарди. Обкаш тушиб кетиб, челақ тарақлайди, Семён бўз иштонда ҳовлиға югуриб чиқадди. Қизиқсинганча деразадан томоша қилиб турган қизлар ва хотинлар ҳар томонга қочиб кетадилар.

Хотинлар (деразадан кўриниб). Вой ўлай, худо кўтарсин! Уятсиз, беҳаё! Нарн туринглар, худо хайрларингни бергурлар, юзларингизни бекитинглар. Вой дод!

Семён уялиб уйга қайтиб киради.

Фрося (деразадан мўралаб). Ҳих, қани тутолдингизми?

Семён (ўз-ўзига). Бу ким бўлди экан-а? Совянинг ўзими ё бошқами? (Қайчини олиб сочининг ўсиқларини қирқа бошлайди.)

10 Фрося (эшик орқасидан ачинган оҳангда). Мўйлабингизга тега кўрманг, ўзича қолаверсин! Сиз қатори фронтдан қайтиб келган ҳамма солдатларнинг ҳам мўйлаби ўсиқ.

Семён. Сен яна келдингми?

Фрося. Келдим.

Семён. Нима қилиб буқиниб турибсан? Уйга кир.

Фрося. Ҳа, алдамчи.

Семён. Киравер, киравер, тегмайман.

Фрося. Урмайсизми?

20 Семён. Урмайман.

Фрося. Бўлмаса чўқининг.

Семён. Мабодо мен худога ишонмасам-чи?

Фрося. Олинг-а? Ишонасиз.

Семён. Сен қаёқдан биласан?

Фрося. Биламан-да. Кимки артиллерияда хизмат қилса, ҳаммаси худога ишонади. Пиёда аскарлар билан Қора денгиз флотида хизмат қилган матрослар ҳеч қайсиси худога ишонмайди.

30 Семён. Бунн қаранглар-а! Ҳаммасини билар экан. Хўш, масалан суворийлар, инженерлик қўшинлари, буларда хизмат қилганлар-чи?

Фрося. Мен буларни билмайман. Чунки на суворийлардан, на инженер қўшинларидан қишлоғимизга ҳеч ким келганича йўқ. (Бирданига шивирлаб). Сизга битта гапим бор, Семён ака.

Кампир кириб қолади, челакни олиб чиқиб кетади.

Эшитдингизми, гапим бор! Битта одам сизга салом айтиб юборди. Бу одам сизни деб қандай жабру жафо тортганини ўзингиз яхши биласиз. Бундан буёндаги 40 фикрингиз қанақа? Уйига совчи юборасизми, йўқми? Балки сиз бу одамни унутиб ҳам юборгандирсиз?

Семён. Нима деяпсан? Нима бўлмағур гапларни валақлаяпсан. Бу гапинг учун қулоғингни кесиб қўлингга берса бўлади.

Пауза. Она кириб, чиқиб кетади.

Ўша одамга айтиб қўйки, у мени унутса унутгавдир, ammo мен уни ҳеч унута олмадим. Тўрт йил мобайнида кеча-кундуз ёдимда бўлди. Ҳали ҳам ўша гапим — гап, арслон изидан, йигит сўзидан...

Фрося (бошини қимирлатади). Хўп, бориб айтаман. (Кетади.)

Она киради, сандиқдан ироқи тикилган битта сулги олиб Семёнга беради.

Семён. Қани, хўш, она, совет ҳокимияти бўлгандан кейин умуман ишларингиз қалай? Доклад қилинг-чи.

Она. Худога минг бор шукур, совет ҳокимияти бўлгандан бери ишлар жойига тушиб кетди. Утган кузак помещчик Клембовскийнинг ери кўпчиликка тақсим қилиб берилди. Худо ярлақагур ер-сув шуъба бизга ҳам жон бошига уч десятинадан ер ажратиб берди.

Семён. Баракалла, бу киройи иш бўлибди.

Она. Онажон, сиз ҳам бир жон, дедию, менга уч десятина, Фросяни ҳам бир жон ҳисоблашди-да тагин уч десятина, ҳаммаси бўлиб олти десятина ер беришди.

Семён. Нега менга ажратишмади, мен жон эмас эканманми?

Она. Сен ўз жонинг учун яна уч десятина олишинг керак. Ўз ерингни сўраб бизнинг қишлоқ совети бошлиғи ўртоқ Ременюкка учрашининг керак. Хат-хужжатларинг қўлингда бўлсин.

Семён. Бўлмасам-чи, албатта бориб учрашаман. Қоидаси шунақа. Ана ундан кейин десангиз, ҳисобга солиб кўрганда ҳам бизнинг таппа-тахт тўққиз десятина еримиз бўлади. Ана рўзғору ана хўжалик, иш бундай бўлибди-да, онажон.

Она. Ундан ташқари десанг, Клембовскийнинг йилқиларидан Машка деган битта от тегди. Тагин битта сигир тегдию унинг номи йўқ, кейин тагин, учта она-болали қўй.

Семён. Ҳа, ҳа, ана рўзғору ана хўжалик, иш бундай бўлибди! Шошманг, онажон, қўйларни қаёққа қўйдингиз?

Она. Оғилхонада.

Семён. Кечасига қўйларни уйга олиб кириш керак бўлади, тагин, худо кўрсатмасин, қўзичоқлар музлаб қолмасин!

Деразадан чоллар кўринадилар.

Биринчи чол. Салом, болам, Семён Фёдорович!

Семён. Салом, отахоним Григорий Иванович!
Иккинчи чол. Бизнинг суворий ўғлимиз саломатми?

Семён. Омон-эсон, дийдор кўришганимиз учун юз қатла шукур!

Учинчи чол. Сафарлар муборак! Омон-эсон подшолик хизматини ўтаб келдингми, болам? Ҳа, ишқилиб, худо уй-жойингга барака берсин.

10 Семён. Қуллуқ, айтганингиз келсин. Сизнинг ҳам рўзғорингиздан барака кўтарилмасин, Кузьма Васильевич.

Деразадан хотинлар кўринадилар.

Биринчи хотин. Салом, Семён Фёдорович. Омон-эсон кўришар кунлар ҳам бор экан. Худога минг қатла шукур. Ишқилиб эсон-омон қайтиб келибсиз. Биз, сиз ҳали ҳам немисларни тумтарақай қилиб қувлаб юргандирсиз, деб ўйлардик. Одамларнинг айтишича, сиз уларни эмас, улар сизни тириқтирганмиш. Яратганинг ўзи асрасин!

20 Семён. Зинҳор ундай эмас. Подшоликнинг ўқларини бекорга немисларга нест-нобуд қилиб ўтирармидим. Яхшиси уйда печкага чиқиб олиб ички душманлар — хотин-халажни мўлжалга олиб ётаман.

Иккинчи хотин. Хуш келибсиз. Фронгда сизга мукофотни мунча оз беришди, крест нишонингиз ҳам кам?

Семён. Менга позицияларда мозорингга қўярсан деб яна битта ёғоч крест беришмоқчи эди, унамадим, жонимдан умидим бор, дедим.

30 Учинчи хотин. Суворий йигит, погонларинг қани?

Семён. Погонларимни Руминия яқинида битта аҳмоққа тамакига алмаштирдим...

Биринчи чол. Шундай қирчиллама эркак бўлиб қайтибдики.

Деразага Семёнини тенгдошлари келадилар.

Биринчи йигит. Салом адаш, ишлар қалай?

Семён. Саломатлик, тобуткаш. Сенинг билан менинг ишимиз ҳовли-жойнинг тинчлиги-да.

40 Иккинчи йигит. Позицияларда нима гап? Ярашилгани аниқ бўлди ми ё ҳали ҳам отишиб ётибдими?

Семён. Совет ҳукуматининг буйруғига кўра, худди 20 февралдан буён бутун фронтларда тиқ этган то-

вуш йўқ. Ҳаракатдаги турган қўшинлар ҳам буткул тарқатилляпти.

Иккинчи йигит. Немислар тагин ҳужум қилмоқчи эмасми?

Семён. Нега энди ҳужум қилсин? Немислар билан ярашганмиз-ку ахир, ошна-оғайни тутинганмиз.

Учинчи йигит. Қулоғингга чалиндими, бутун ишнинг тепасида ҳам Ленин турибдими?

Семён. Ҳа, эшитишимизча, Ленин ҳали ҳам ўша ўзининг эски ўрнида, бутун ишларни бажариб турибди, халқнинг ташвиши билан банд, беҳудага ўридан бўшамоқчи ҳам эмас.

Биринчи йигит. Керенскийни ҳали тутиб олишганларича йўқми?

Семён. Ҳа, газанда Керенский, хуллас, ҳалигача қўлга тушгани йўқ. Инглизлар унга қалбаки, текин поезд билети ёзиб бергандан буён, шу қалбаки билетни қўлида тутамлаганча баъзида хотинча, баъзида гимназистча кийиниб, бутун темир йўлларда айланиб юрипти.

Меҳмонлар кетадилар. Деразага болалар келадилар.

Болалар. Болалар, ҳей, болалар, буёққа келинглар. Семён амаки урушдан қайтиб келибди. Амаки, ҳой амаки, сиз большевикмисиз?

Семён. Қани бир туёқларингни шиқиллатиб қол, тирмизаклар. Бўлмаса дарчани хушбўй қилиб юборсанлар.

Болалар кетадилар, Фрося киради.

Фрося (муғамбирона шивирлаб). Мен ҳозиргина, яна ҳалиги айтган одамни кўрдим. Сизнинг айтган бутун гапларингизни унга айтдим. У сизга яна салом айтди. Озроққина вақт топсам фириллаб уйларингизга ҳам бориб келарман, деб айтди.

Соня (деразадан). Семён! *(Яширинади.)*

Семён. Соня!

Фрося. Соняни қаёқдан кўра қолдингиз, қани у?

Семён дераза томонга бориб ташқарига қарайди. Шу вақтда эшикдан Соня кириб келади.

Семён. Деразадан «Семён» деган ким бўлди?

Фрося. Сизга шундай эшитилгандир.

Семён (орқасига ўгирилиб Соняни кўради).
Соня...

Соня (унга ўзини отади). Оҳ, Семён! Оҳ Семёнгинам, жонгинам, жону танинг саломат, бахтимга омон

келибсан. Вой, қўлларинг шундай иссиқ, шундай иссиқ-ки! Мени эсингдан чиқариб юборибсан. Мен сени эсдан чиқарганим йўқ.

Семён. Йўғ-э, ўзинг мени эсингдан чиқариб юборгандирсан. Ҳали ҳам юрагимдасан, сенга берган сўзим — сўз! Отахон қалай?

Соня. Отам фронтдан октябрнинг ўрталарида қайтиб келди.

Семён. Фёзли айниганми?

10 Соня. Итдан ҳам баттар.

Семён. Мени тилга олмагандир-а?

Соня. Чурқ этиб ҳам.

Семён. Тилга олгандиру ёдингдан чиққандир-да?

Соня. Худо урсин агар, чурқ этгани йўқ. Хўп, бўлмаса, хайр. Одам уялиб кетяпти. Уйга борай.

Семён. Шошмай тур. Менинг келганимдан қариянинг хабари борми?

Соня. Уйда эмас. Бозорга тушиб кетган. Мен кета қолай. Тағин одамлар кўриб қолишмасин.

20 Семён. Тўхта, мунча шошилмасанг.

Соня. Вой, Семён! *(Унинг қўлларини ушлаб, атрофга қулоқ солади.)*

Семён. Нима бўлди, жоним?

Соня. Ҳай, ҳай, ҳай... *(Деразадан қарайди.)* Даддам бозордан қайтиб келяпти, вой шўрим қурмасин. Қилиғини қара-я. Шунча кўнгилхушлик қилганимиз етар, турқингни ел емасин, илоҳим. Кета қолай.

Семён. Шошма, мунча энди?

Соня. Одамлар кўриб қолади. Қўйиб юборсанг-чи!

30 *Ташқаридан гармонь товуши эшитилади.*

Семён *(Соняни қучоқлаб)*. Сени қўйиб юборолмайман. Худо кўрсатмасин, тағин тўрт йил жудо бўлсам-а...

Соня. Нега жудо бўлар экансан, ахир мен бир минг тўққиз юз ўн тўртинчи йилдан бери сеникиман-ку.

Семён *(гармонга қулоқ солиб)*. Яхши чаларкан.

Соня. Чалаётган матрос Царёв.

Фрося. Қора денгиз флотидан.

Семён. Ия, ҳали ҳам шу ердамисан?

40 Фрося. Нима қилибди! «Алмаз» деган юкчи кемадан. У Любка Удовченкога уйланиш учун атайлаб Одесадан келган. Уйининг атрофида парвона бўлиб, уни уйдан чиқаришга урингани-уринган, яккаш гармонь чалади.

Семён. Ҳа майли, соз. Биз сени ушлаб турмаймиз.
Жўнаб қўя қол.

Фрося. Жўнайман. (Пауза.)

Соня. Семён...

Семён. Нима дейсан, жоним?

Соня. Уйимизга совчи юбориш ўйингда борми ё йўқми?

Семён. Сўзим — сўз, арслон — изидан, йигит — сўзидан. Шундай қилиб дегин, Соня, худо хоҳласа, мендай ўғлимиз ҳам бўлар, деб умид қиламан.

Соня. Мен қўрқаман.

Семён. Нимадан қўрқасан, тентак?

Соня. Ўша кунларни кўролмай ўлиб кетсам-чи?

Семён. Нега ўларкансан? Ёмон ният қилма.

Соня. Иссиқ жон-да, ким билиб ўтирибди.

Семён. Ёмон ўйларга борма, ҳали ҳеч гап бўлгани йўқ-ку, сен ваҳмага тушиб ўтирибсан.

Соня. Менга қара, Семён. Биз ўша ўғилчамизни нима қилиб қаерда чўқинтирамиз? Фёдор отага олиб борамизми ё бошқасигами?

Семён. Қимни айтаяпсан?

Соня. Ўғилчани-да.

Семён. Қимнинг ўғилчасини?

Соня. Ҳалиги, ўзимизники-да.

Семён оҳиста кулади.

Бўлди, бўлди, уйимга кетаман, бас.

Семён. Шошмай тур. Сен ҳали ўғилчани гапириб ўтирибсан, уйингдаги кексалар бу гал ҳам менинг совчиларимни қуруқ қайтаришиб юборишса-я?

Соня. Сен шундай совчиларни юборки, йўқ дейишмасин, қуруқ қайтаришга ботинишмасин.

Семён. Улар қандай одамлар бўлиши керак? Даданг ийманадиган одамлар кимлар бўлди экан?

Соня. Бообрўроқ, дадилроқ одамларни юборсан-да!

Фрося. Мен ўшандай одамларни биламан.

Семён. Ҳали ҳам шу ердамисан?

Фрося. Бўлмасам-чи! Энг олдин бориб матрос Царёвга илтимос қилинглар. Сонянинг дадаси Ткаченко чол унинг гапини қайтаролмайди.

Соня. Рост, дадам матроснинг гапини қайтаролмайди.

Фрося. Ткаченко чол Қора денгиз матросларидан бало-қазодан қўрққандек қўрқади.

С о н я. Рост, инс-жинсдан қўрққандек қўрқади. Матросдан илтимос қилиш керак, совчи бўлиб борсин.

Ф р о с я. Матрос икки жойдан бирида бўлади, ё Любкаларнинг уйи атрофида айланиб юради, ё бўлмаса қишлоқ советига кириб бориб бошлиққа иш ўртади.

С о н я. Семён, ўша матросга бориб ялина қол.

С е м ё н. Тўғри, бугун-эрта бориб илтимос қилиш керак. Бу қийин иш эмас.

10 С о н я. Бўлмаса, яхши қолинглар. Мен кетдим. Уйга бормасам бўлмайди.

С е м ё н. Якка ўзинг кетасанми? Жоним, сени ўзим кузатиб қўяман.

С о н я. Дадам кўриб қолса нима бўлади?

С е м ё н. Биз полиз оралаб кетамиз-да.

С о н я. Биз қачонгача яшириниб юрамиз!

20 С е м ё н. Кўпга бормади. Эртагаёқ қишлоқ советига бориб, матросга учрашаман. Азбаройи худо, бу нима деган гап, Соня? Ҳеч ўзингни эҳтиёт қилмайсан-а...

Шундай салқин ҳавода, ялангқават кўйлак билан елиб-югураверасан. Кел, мен сени шинелим билан ўраб барримга олай. Суворийларнинг шинели қандай нарса эканлигини биласанми? Бу шинель билан бир взвод аскарни бошдан-оёқ ўраб-чирмаб ташласа бўлади. Қани, кел-чи... *(Ўзи билан Сонянинг кифтига шинелни ташлаганча чиқиб кетади.)*

Ф р о с я *(бир ўзи қўшиқ айтади):*

Гувиллаб, шариллаб қуяди ёмғир...

Шундай бир ҳавода ёш қайлиққинани

30 Айтинг, уйга ким кузатиб қўяр?

М и к о л а *(деразадан мўралаб)*. Фрося! *(Беркинади.)*

Ф р о с я *(деразадан қарайди)*. Микола! Майнавозчилик қилма!

М и к о л а *(эшикда кўринади)*. Уйингизга кирсак бўладими?

Ф р о с я. Қизиқсангиз, киринг. Биз уйимизни ҳар кимга ҳам ишонаверамиз. Нима дейсан?

М и к о л а. Сени кўргани келган эдим!

40 Ф р о с я. Кўриб олдингми?

М и к о л а. Кўриб олдим.

Ф р о с я. Бўлмаса, яхши боринг.

Микола Фросяга каноп билан танғилган пакет беради.

Бу нима бўлди?

ниясини немислар босиб олибди. Қаерга боришини билмай қолибди.

Семён. Уруш ҳам одамларнинг бошига не-не кўргиликларни солди-да.

Она киради.

Семён (онасига). Уйлаб-уйлаб, Соня важдан Ткаченконикига совчи юборишга қарор қилдим... Шунга сиз нима маслаҳат берасиз, онажон?

Она. Нима дердим, болам, оғизгинангдан айланай, худога минг қатла шукур, дейман, холос. Аммо Ткаченко бизнинг совчиларни қуруқ қайтармасмикан?

Семён. Буниси борганда маълум бўлади. Эҳтимол қуруқ қайтармас.

Парда

Иккинчи кўриниш

Ткаченконинг уйи.

Ткаченко. Семён Котко қишлоққа қайтиб келганмиши?

Хотини. Ҳа.

Ткаченко. Бу томон қалай, Соня уни эсидан чиқариб юборганми, ё ҳали ҳам ўйлагани ўшами?

Хотини. Бу қурмагурларни ким билади дейсан, Никанор Васильевич. Қизлари ўлгур замонасидан ҳам расво бўлиб кетди.

Ткаченко. Минг лаънат!

Янги хизматкор киради.

Хизматкор. Никанор Васильевич, жийрон қашқа Бургутчанинг бўйнини бўйинча шилиб юборибди. Буюрадиган ишларингиз йўқми?

Ткаченко. Худо хайрингни берсин, бир пас тўхтаб тур. Буларни ўйлашга ҳозир вақтим йўқ. (Бақиради.) Сонька! (Хизматкорига.) Бир нарсага ҳеч тушунмайман. Позицияларда баъзи одамларнинг калласини ўқ учуриб кетади, баъзилар бўлса бутун уруш давомида ҳар куни батареяда ўтириб олиб, бундан завқланадилар. Шу қадар ҳам аҳмоқлик бўладими? (Бақиради.) Сонька!

Соня киради.

Қани, хўш?

Хотини. Қизга раҳминг келсин, барака топгур,
Никанор Васильевич!

Ткаченко. Сен билан гаплашаётганим йўқ. Ҳой,
сендан сўраяпман, Сонька. Сен ҳали ҳам Семёнга те-
гиш умидидамисан? Айт-чи? *(Унга қўл кўтаради.)*

Соня *(бақириб)*. Шундай.

- Ткаченко. Овозингни ўчир, беҳаё!.. Юзингдан қў-
лингни ол! Кўзингни пириллатаверма. Ўчир. Муддаонг-
ни билиб турибман. Нима қилмоқчи бўлаётганингни мия
- 10 жувонмарг бўлгуринг билан ўйлаб кўрдингми? Кимга
тегмоқчисан? Менга ўша куёв бўлармиди? Балки сен,
бу ҳарала-тарала Россияда яна ўн йил давом этади, деб
ўйлаётгандирсан? Сенга айтадиган гапим шу — хомхаёл
қилмай қўя қол. Клембовскийнинг ерини тортиб олиш-
ди, Клембовскийнинг мол-ҳолини бўлиб олишди, Клем-
бовскийнинг уйи тақатақ ёпиқ, эшигида бузоқнинг кал-
ласидек қулф, уларники бўлса тараллабедод — ашула.
Хўжайинсиз ҳам кунимиз ўтаверади, деб ҳаммаси хур-
санд. Нуқул сургундан қайтганлар ўзбошимча иш қил-
20 олмас, деб ўйлайман. Билиб қўй, яқин орада, эҳтимол
бир ой ўтар-ўтмас ишлар яна бояги-боягидай бўлиб қо-
лади. Семённи бошингга урасанми, Клембовскийдан
талаб олинган сигирлару ноинсофлик билан тортиб олиб
экин экилган ерлар асқатармиди? Ушалар билан бирга
судга тушмоқчимисан? Сургунга кетгинг келяптими? Уқ-
қа тутилгинг келяптими? Менинг ҳам номимни бир пул
қилиб, юзимни умрбод шувит қилмоқчимисан? *(Пау-
за.)* Уқдингми? Яқинда буёққа немислар келишади.
- 30 Уларнинг изидан император ҳазратлари етиб келсалар
ҳам ажаб эмас. Бу гапларни бохабар ишончли одам-
лардан эшитдим. Озгина сабр қил. Худо хоҳласа ўзинг-
га яраша бирон одам топилиб қолар.

Соня. Менга бошқа одамнинг кераги йўқ. Менга
ёпишаверманг, дада, бари бир Семёндан бошқа ҳеч
кимга тегмайман.

Ткаченко *(Соняга жуда яқин келиб таҳдид би-
лан)*. Сен менга ҳали гап қайтариб ўтирибсанми?

Соня *(маъюс)*. Менга тега кўрманг! *(Уни итариб
ташлайди)*.

- 40 Ткаченко. Мохов!

Соня. Ўзингиз мохов! Сизда уят деган, виждон де-
ган нарса борми! Менга тега кўрманг. Боринг, чиқиб
совчиларни кутиб олинг.

Ткаченко. Қанақа совчи?

Соня. Одатдаги совчилар.

Ткаченко. Қани совчилар?

Хотини. Ана кўчада, биз томонга келишяпти.

Ходим. Қишлоқ советининг раиси билан матрос

Царёв.

Хотини чўқинади.

Ткаченко. Сонька!

Соня. Менга қараб ўдағайлайверманг, дада, мен ҳам ўдағайлашни биламан.

Ткаченко. Овозингни ўчир, деяпман, лаънати! Бошимни ғавғага қўйма. Бор, муздек сув билан турқтароватингни чайқаб ташла!

Хотини ва Соня кетадилар. Ременьюк билан Царёв кирадилар. Уларнинг кетидан Соня буқиниб киради.

Фрося (эшикда). Бу ёққа, амакилар, бу ёққа. (Эшик орқасида қолиб, кейин деразадан кўринади.)

Ременьюк. Сизга келган эдик, Никанор Васильевич.

Царёв. Шундай, ҳа, сизни йўқлаб келдик, ўртоқ Ткаченко. Бошқа қаерга ҳам борардик?

Ременьюк. Худо хайрингни бергур, шошилма.

Ткаченко. Хуш келибсизлар, қани, уйга киринглар. Айбга буюрмайсизлар, марҳамат, ўтиринглар.

Царёв. Мебелларининг кўплигини қаранг-а, шаҳардагидек. (Дераза орқасида турган Фросяга имлайди.) Жўнаб қолма, Фрося, ҳозир ҳаммасини қотирамыз.

Ҳаммалари ўтирадилар.

Ременьюк. Никанор Васильевич, дейман қишлоқ советимизга кам борадиган бўлиб қолдингиз?

Ткаченко. Нега, бориб турибмиз-ку. Шуниси ҳам борки, қишлоқ советида менга нима кераклигини билмайман! Бировларнинг отининг менга даркори йўқ, худога минг қатла шукурки, ҳозирча ўзимнинг отларим бор. Шунга ўхшаш бировнинг ерига ҳам зор эмасман.

Царёв. Улар социалист-революционерларнинг аграр платформасида турар эканлар, оддий кадетлар платформасида, деса ҳам бўлади. Бизнинг ўнроқларнинг қайтиб ол, деган шиоримиз уларга ёкмас экан. Сиз нима дейсиз, ўртоқ Ременьюк?

Ременьюк. Мен айтаманки, маҳалликларимиз ичида ҳали ҳам шундай ўтакетган онгсиз кишилар бор.

Ткаченко. Мен, айтаманки аксинча, ўтакетган онглилар бор, деб.

Пауза.

Царёв (*Ременьюкка пичирлаб, сурур билан*). Ҳаҳ, гўсала! Бу гўсалага нима дейсан! Бизнинг Қора денгиз флотига ҳам шундай. Қондукторлардан шундай ярамаслар чиқиб қоларди — қўндоқ билан калласига тушириб, Қора денгизга ҳавола қилардик.

Деразадан Любка ва Фрося кўринадилар.

10

Любка. Нима, унашишяптими?

Фрося. Йўқ ҳали. Ҳозир гаплашишяпти.

Царёв (*Любага имо-ишора қилади*). Ҳечқиси йўқ, ўзимизники бўлади-қўяди. Ҳозир қотирамиз.

Ременьюк. Айтмоқчи, Никанор Васильевич, уйингизга қизил тулки югуриб киргани йўқми? Сиздан ёш князь илтимос қиляпти.

Царёв. Уша ўзингиз билган ўртоқ Котко Семён Фёдорович. Омилкор, бақувват, бўйдоқ одам, ҳар қандай одамни ҳам саранжом-сариништа қилиш қўлидан келади...

20

Ременьюк. Худо хайрингни берсин, тилингни тий. Ўзингни ўтга-чўққа урма. (*Ткаченкога*.) Сизга ёш князь илтимос қилиб, унга қизингиз Соня Никаноровнани беришингизни сўрайпти.

Царёв. Худди шу гапнинг ўзи-ку. Мен нима демоқчи эдим бўлмаса?

Ременьюк (*магросга*). Нағмангни чалаверма. (*Ткаченкога*.) Биз қишлоқ оқсоқоллари сизга ана шу илтимос билан мурожаат қиламиз, илтифот қилишингизни сўраймиз. Албатта энди, бизни қуруқ қайтариб бутун қишлоқдагилар олдида кулги қилмасиз, деб ишонамиз.

30

Царёв. Албатта-да. Хуллас, шамгун бўлмасак бўлди.

Фрося (*дераза томондан*). Унашишяпти.

Ткаченко. Бу ахир умр савдоси, менинг олдимга жуда мушкул масалани қўйиб қўйдиларинг. Бундай бўлишини ўйламаган эдим. Муҳлат берасизлар. Ўйлашиб кўрамиз.

40 *Деразадан Сонянинг ўртоқлари кўринади.*

Царёв. Бу ерда ўйлашгудек нима гап бор? Гап-

нинг пўст калласи шундаки, қизнинг ўзи розими? Рози! Семённинг ўзи розими? Рози! Энди қизнинг отасига келайлик, у ҳам албатта рози. Чунки ота Румин фронтдалигидаёқ Семёнга ўзининг қатъий ваъдасини бериб қўйган. Ушанда икковларининг ўртасида шу тўрида сўз ўтган экан. Ҳе, индамай турибсиз. Ҳақиқат аён экан, тасдиқланг. Ё инкор қиласизми?

Ткаченко. Мен лафзимдан қайтмайман. Қизим нима деса, манинг гапим ҳам шу. Майли ўзи келиб айтидиган гапини айтсин. (*Чақиради.*) Соня, Соня, қани бу ёққа кел-чи.

Царёв (*дераза орқасидаги қизларга қараб*). Дамларингни чиқарманглар, ҳозир унашамиз.

Соня билан онаси кириб келади, икковларининг ҳам кўзларида ёш.

Ткаченко. Хотин-қизларнинг кўз ёши-да, нима бўларди.

Царёв. Таомилдаги гап. Намакоб, обидийда холос. Бизнинг Қора денгиз ҳам шунинг ўзи. Ундан ортиқча эмас. Ҳе, бу гапни йиғиштириб турайлик. Сизларга ёш князь, ўзларингизга таниш бўлган бир одам, исми — Семён Фёдорович, фамилияси — Котко, қулчилик изҳор қиляпти. Жавобларингиз қандай бўларкан? (*Ременьюкка қараб.*) Тузук айтолдимми?

Ременьюк. Ҳа, майли.

Ткаченко. Хўш, қизим, Соня, гап сенда қолди. Жавоб бер.

Соня. Семёнга тегишга розиман.

Царёв. Вассалом, томоша соп бўлди.

Қизлар ва Фрося кириб келадилар.

Царёв (*Любкага*). Қани, Любочка, ёнимга келиб ўтир. (*Ҳаммага қараб.*) Қани, ўртоқлар, қуда-қудагайлар. (*Шиша олиб, вино қуймоқчи бўлади.*)

Ременьюк. Тура турсанг-чи, сабр қил!

Царёв. Тагин ўша, ўша гап. (*Любкага.*) Ҳамиша оғзимга уради.

Соня столга егуликлар қўя бошлайди.

Ременьюк (*стаканни кўтариб*). Қани кўтаринглар, бахт-толе билан қўша қарисинлар. (*Стаканни Ткаченко, унинг хотини, матрос билан уриштиради.*)

Фрося. Унаштиришди, унаштиришди, унаштиришди!

Царёв (*Любкани қучоқлаб*). Жонгинам, яқин фурсатда сен билан мени ҳам худди ана шундай унаштириб қўйишади. (*Шишага ёпишади*.)

Ременьюк. Тавба-ей, бир пас сабр қилсанг-чи, бунча жониқмасанг! Ўзи Қора денгиз флотидан бўлишига қарамасдан урф-одатга тариқча ҳам тушунмайди. Худди ёш болаларга ўхшайди! Винони жойига қўй.

Қизлар (*қўшиқ айтадилар*):

- 10 Қариялар нимага бу ерда ўлтирибсиз,
Уйингизга кетмасдан нималарни кутибсиз?
Сонечка бизнинг ўртоқ — у сизники бўлмайди,
Унашган бўлсак аммо — сизникига кетмайди,
Бизнинг Сонямизни олиб кетолмайсиз.

Ременьюк. Энди қўйиш мумкин. Тушундингми?
Царёв. Тушунмай ўлибманми, тушундим.

Ҳаммалари қадаҳларига қуядилар.

Соня (*Фросяга*). Югур, Семёни айтиб кел.

Фрося кетади. Қизлар қўшиқ айтадилар.

- 20 Любка (*Царёвга суянганча*). Василий!
Царёв. Нима дейсан, жонгинам?
Любка. Сен қачон бизникига совчи юборасан?
Царёв. Кўриб турибсан-ку, Любочка. Мана шу унашишни ўринлатсак, деган ташвиш билан бўлиб сени унаштиришга заррача ҳам вақт тополмадим. Буларни келиштиргунча, ўзим ўлар ҳолатга етдим.

Семён билан онаси кириб келадилар.

Ременьюк. Уйнаб кулсанг бўлаверади, унаштириб қўйдик.

- 30 Царёв. Менга раҳмат дейишинг керак, оғайни.
Мен мана бу ўлимтикка шундай бир девара қилдимки, оёғи куйган товукдай турган жойида типирчилаб қолди.

Ткаченко. Салом Қотко, табриклайман.

Семён. Салом, Никанор Васильевич.

Ткаченко. Сен билан яна бир марта дийдор кўришиш ҳам муяссар бўлар экан-а!

Семён. Худди шундай!

Ткаченко. Батараядан қайтганингга кўп бўлдимми?

- 40 Семён. Утган ойнинг ўн бешида, қўшин тарқати-лиши муносабати билан бўшаб келдим.

Ткаченко. Жуда соз, шундай қилиб, немисларга бутун тўпу тўпхона, от-араваю, яроғ-аслаҳаларни ташлаб келавердингларми?

Семён. Оту араваю тўпу тўпхона ҳаммаси жой-жойида қолди. Бироқ буларнинг ҳаммаси энди Ишчи-Дехқон Қизил Армиясининг мулки ҳисобланади.

Ткаченко. Ҳаҳ-ҳа, ҳали иш шундай дегин? Ҳа. Демак, батарея бут-бутуну фақат қизил, дегин? Хўш, командир бўлиб ким қолди?

Семён. Командиримиз — кўнгилли бўлиб ҳарбий хизматга кирган Самсонов.

Ткаченко. Ана энди, буни сиз мулоҳаза қилиб кўринг. Жиндаккина ўйлаб кўринг, жаноблар... Э, э, афв этасиз, ўртоқлар. Ҳозир армияда хизмат қилиш жуда ҳам бачканалашиб қизиқ бўлиб кетди-да. Оддийгина бир кўнгилли бир батареяга бошчилик қилади-я! Шундай бўлгандан кейин, Қотко, сен ҳам ўз зимманга бемалол тўпчилар бригадасининг командирлигини олаверсанг бўларкан. Қани, қадрли қудалар, меҳмонлар овқатга қаранглар. Утиринглар.

Царёв. Нону туз сиздан, ароғи биздан. (*Қўйнидан шиша олиб, столга қўяди.*) Биттага биттани қўшса — жамулжами иккита бўлади, бунинг отини ҳисоб-китоб дейдилар.

Ременюк. Тўппа-тўғри.

Семён индамасдан Соняга тавъим қилади. Қиз унга лаганчада дастрўмол беради. Семён дастрўмолни олиб, камаридаги бебут ёнига қистириб қўяди. Бир неча дақиқа улар сўзсиз қарама-қарши турадилар. Охири Соня унинг бўйнига осилиб ўпади. У ҳам уни ўпади. Кейин улар қучоқлашиб олиб бир-бирларининг қўлларини узоқ ўпадилар.

Қизлар (*ашула айтадилар*):

Тонг отди, оқ тонг отди,
Тоғ бошида бир уй бор,
Унинг ичида тўй бор,
Еш куёв билан келин.
Қиздан сўрдилар секин:
— Қимни яхши кўрасан?—
— Уз отамни севаман!
Келинчак ёлғон айтди,
Тонг отди, оқ тонг отди.

Семён билан Соня стулга ёнма-ён ўтирадилар.

Ременюк (*Семёнга*). Қани энди, йигит, қили-

чингни буёққа берчи! (Семённинг қиличини олади.)
Энди бизга шам кўтарадиган яхшигина бир қиз керак.
Хўш, орангизда ким шу ишга муносиб?

Ф р о с я (ўз-ўзига гапиргандек Ременьюкка тикилиб).
Мен-да, амаки. Мен бўламан!

Р е м е н ю к. Хўш, сен ўзинг кимсан?

Ф р о с я. Ефросиния бўламан. Котко Семённинг синглиси.

Р е м е н ю к. Ундай бўлса ярайсан. Қилични тута
10 оласанми? Ма, ушла! Шамни сен кўтарасан.

Ф р о с я. Вой йўқ, вой йўқ амаки, мен уяламан.

Қизлар қилични қурғоқ гуллар ва бошқа нарсалар билан безайдилар.

Ц а р ё в (қўйнидан йўғон бутхона шами олади).
Мана бу ёруғликни олинглар.

*Қизлар шамни қиличга боғлаб ёқадилар, Фросяга берадилар.
Фрося шам ва қилични кўтариб стол четида ўтиради. Меҳмонлар кирадилар. Уларнинг орасида Микола ҳам бор.*

М и к о л а. Вой, малла қизалоғ-эй! Сен шам кўта-
20 радиган бўлиб қолдингми?

Ф р о с я. Мен малла эмас, кўнғирман!

Қ и з л а р (қўшиқ айтишда давом этадилар):

Тонг отди, оқ тонг отди!

Далада қайрағоч бор

Шаҳар гули беғубор,

Сонечка гул узади.

Она уни тияди:

— Қизим, узма бу гулни,

Семёнга бердик сени.

30 Мен ҳам уни севаман,

Узук филдиратаман,

Узук кимда тўхтаса,

Арзийди ёрим бўлса.

(Семённинг онаси туриб таъзим қилади). Шунчалик меҳмондорчиликларингиз учун минг раҳмат. Энди бизларга жавоб, кетсак ҳам бўлар.

Т к а ч е н к о. Утирибсизлар-да, қадрли меҳмонлар.
Буларнинг шамлари ҳали узоқ ёниб туради.

Ц а р ё в. Мен жўрттага шу шамни топиб келдим-да.
40 Бира тўла икки кеча сурункасига тўй-томоша қилайлик,
деб.

Ременюк. Ҳа-ҳа, ҳали шунақа дегин? Мен сенинг шу бемаънилигинг учун бутун бир иш кунимни йўқотдим. Қишлоқ советида бўлса ишим тўлиб ётибди. Қлембовскийдан қолган қишлоқ хўжалик машиналарининг рўйхатини тузиб чиқиш керак. Бўлмаса одамлар экинларини ўз вақтида экиб ололмайдилар. Шундай қилиб, бу ишни тезроқ тамомлашимиз керак.

Царёв. Хўш, сиз нима дейсиз, Трофим Иванович, буларга янги расм бўлган рақсни кўрсатамизми? Уни Қора денгиз флотимизда бошлаб ижро қиладилар.

Ременюк. Бир вақт мен ҳам тўйларда ўйнаганман.

Царёв. Полькани чал! Любочка, қани ташла!

Рақсга тушадилар.

Парда

Учинчи кўриниш

Қишлоқ совети.

Микола крест, тухум, товуқ ҳамда бошқа егуликлар солинган сават кўтарган попнинг сурати тасвирланган динга қарши янги плакатни деворга осмоқда. Ременюк, Царёв ва бир неча қишлоқчилар.

Семён киради.

Семён. Саломатмисизлар!

Царёв. Омонмисан!

Ременюк (Семёнга). Хўш, нима гаплар бор, князь йигит!

Семён. Мен сизларга яна илтимос билан келдим. Айтишга ботинолмаяпман.

Ременюк. Марҳамат, айтавер.

Семён. Сизлар мени унаштириб қўйдинглар, бунинг учун Соня иккаламиз ҳам сизлардан миннатдоримиз. Яна бир илтимос, барака топинглар, қайтарманглар — тўйни ҳам шундай ўтказиб беринглар, бўлмаса бемаза чол яна сарсон қилади. Тўйни шу вақтгача чўзиб юрибди.

Ременюк. Йўқ, йўқ, бу ёнига ожизман. Бир март лафзимда туриб, унаштириб қўйдим, бундан кейин ишқ-муҳаббатларингизга аралашиб куйди-пишди бўлишга вақтим йўқ. Қўйиб берсанг — унашиш деган гап чиқади, унинг кетидан тўй чиқади, унинг кетидан ўғил

тўйи чиқади, унинг кетидан қиз тўйи чиқади, унинг кетидан никоҳ чиқади, кейин чўқинтириш деган гап чиқади, бу етмагандек ҳали мени бутхонага сургаб қолмасаларинг яхши эди. Гап шу, билиб қўй,— йўқ дедим, йўқ, бекорга овора бўлиб юрма ҳам, сўрама ҳам, минг уринганинда ҳам овора бўласан, кўндиролмайсан. Ҳозир Украинамизда тўйма-тўй югуриб, ишқ-муҳаббатга араллашиб, бировга насиҳат қилиб ўтирадиган вақт эмас. Биз томонга немислар бостириб келяпти.

10 Семён. Немисларинг нимаси? Ҳамма фронтларда немислар билан ярашганмиз-ку, ўзим яқинда ўша ёқдан келдим-ку? Бизнинг уларга, уларнинг бизга даҳли йўқ.

Ременьюк. Шунақа дегин. Сен унча тушунмаётибсан, Семён, унча тушунмаётибсан. Бизнинг уларга, уларнинг бизга даҳли йўқ эмиш. Билиб қўй, аксинча: бизнинг уларга даҳлимиз йўғу уларнинг бизга даҳли бор экан. Марказий радани биласан, уни орқа-ўнгидан роса дўппослаб Украинадан улоқтириб ташлаган эдик, ҳозир 20 ўша қабих Марказий рада Житомирга ўринлашиб олибди. Уша ердан туриб, биз — большевикларга қарши курашда ёрдам сўраб, Германияга мурожаат қилибди, ҳозир герман қўшинлари совет Украинаси тупроқларига бостириб кирди. (*Газета олади.*) Мана, ўқи, хат-савадинг бўлса, мана бу ерда ёзилган.

Семён (*ўқийди*). «Герман қўшинлари совет Украинаси тупроқларига бостириб кирди...» Йўғ-э, ишонгим келмайди, ахир улар билан ярашганмиз-ку!

30 Бола. Ременьюк амаки, биз томонга ғалати-ғалати, тентак солдатлар келишяпти.

Уч немис, уларнинг орқасидан бирин-кетин Ивасенко чол ва шу қишлоқдагилардан бир неча киши киради.

Пауза.

Биринчи немис. Моэн, моэн.

Иккинчи немис. Хайрли кун. (*Сукут.*) Қўрқманглар. Биз мутлақо сизларнинг душманларингиз эмасмиз, биз сизларнинг бус-бутун мангу дўстларингизмиз, яъни русларнинг ошноларимиз. Худо кушойиш берсин. Мен познанлик Кравецман. Полякман. (*Аланг-лаб икона қидиради, попинг тасвири бор плакат олдада тўхтайдди, ўнг ва сўлга чўқинади, плакатга иконага эгилгандек эгилади.*) Худоё худовандо ўзинг асрагил!

Учинчи немис. Ди банде швайний.

Биринчи немис (Ивасенкога). Худо кушойиш берсин, ота.

Иккинчи немис. Буларнинг орасида жаноб президент, яъни русча қилиб айтганда қишлоқ совети раиси ким?

Ременюк. Хўш, нима эди?

Биринчи немис (Ременюкка қоғоз узатади).

Битте.

Иккинчи немис. Яъни, русчасига, марҳамат.

Ременюк (ўқийди). «Император ва қирол бирлашган армиясининг қўмондони, мазкурни олишингиз баробарида, дала интендантлигининг омбори» ва уч кун муддат ичида бир минг икки юз пуд пичан, саккиз юз ўн пуд сули ва икки юз пуд чўчқа ёғни топширишингизни буюради. Бай, бай! Мазкур буйруқ бажарилмаган тақдирда айбдорлар қамоққа олинадилар. Обер-лейтенант фон-Вирхов». (Қоғозни пухталаб буклаб қўяди.)

Биринчи немис. Цурюкк!

Иккинчи немис. Герр унтер-офицер, яъни русча қилиб айтганда унтер-офицер жаноблари, сиз жанобнинг, герр обер-лейтенантга берадиган жавобингизни билмоқчилар.

Ременюк. Унингга айтиб қўй, сўзсиз бажарамиз.

Биринчи немис. Абер...

Ременюк. Бемалол ишонавер. (Уч от қўшилган арава — тройканинг товуши эшитилади. «Др-р-р!», деган овоз. Черноиваненко, Песчаная волость советининг раиси Гуров ва яна бир неча киши киради. Ҳаммалари қуролланганлар).

Биринчи немис. Ахтунг.

Гуров. Саломат бўлинг! Сизлар ҳам меҳмонли бўлиб қолибсизлар-ку. Зап ғалати иш бўлдим, Ременюк.

Биринчи немис. Моэн.

Иккинчи немис. Худо кушойиш берсин.

Гуров. Озиқ-овқат талаб қилишаётгандир?

Ременюк. Шундай.

Гуров. Қанча?

Ременюк. Вагонлаб берасан, дейди. Сизларга ҳам шундай дегандир?

Гуров. Худди шу гап.

Ременюк. Сен уларга бирон нима бердингми?

Гуров. Қаёқда! Танишинглар ўртоқ Черноиваненко, марказдан, партиямизнинг вакили.

Ременюк. Хабарим бор (Кўришади.)

Биринчи немис. Альзо?..

Ременюк. Шубҳаланмасангиз ҳам бўлади. Улар ҳам бизга ўхшаган одамлар.

Иккинчи немис. Аллес ин орднунг. Хайрли кун. Хайрли кеч. (Плакатга қараб чўқинади.) Худоё худовандо, ўзинг паноҳингда асра. Хайрли кеч!

Немислар чиқиб кетадилар.

Микола (уларнинг орқасидан қараб қолади). Қайтиб кетишди. Кетишяпти. Ҳалиги бадбашараси тамакисини бурқситиб кетяпти, цирлих-манирлих.

10 Иккинчи хизматкор. Уларнинг разведкасига ўхшайди.

Чол. Австрияликларми ё германларми?

Семён. Германлар.

Чол. Жуда шинам.

Хотин. Шинам бўлганда ҳам қанақа денг: бир минг икки юз пуд пичан сўраяпти. Атиги.

Ивасенко чол. Уч солдат. Бутун бошлиқ қўшин.

Гуров. Сизларда учта, бизда учта, Сичовкада учта... Қани бир ҳисобига етиб кўринг-чи.

20 Иккинчи хизматкор. Улар қаёқдан пайдо бўлиб қолишди?

Гуров. Нега куласиз? Худо хайрингни берсин, ўртоқ Черноиваненко уларнинг қаёқдан пайдо бўлиб қолганини одамларга бир тушунтириб бер.

Черноиваненко. Осмондан ёғилишди. Буларнинг ҳаммаси кеча эшелондан туширилган. Улар бизнинг уезддаёқ икки полкдан ошади...

30 Иккинчи хизматкор. Бу қанақаси бўлди яна? Ахир сулҳ тузилган эди-ку. Бўлмаса яна уруш бошланибди-да?

Черноиваненко. Қўрамиз. (Газета олади.) Мана бунда очиқ ёзилган. «Совет Украинаси бизга ғарбдан келаётган чет эл босқинчиларига қарши озодлик учун Ватан уруши бошлади, ҳозир Украинада юз бераётган ҳодисаларнинг моҳияти шудир». Тушундингларми? Ватан уруши!

Ивасенко чол. Ватан уруши дедингизми? Қим шундай деб ёзибди?

40 Черноиваненко. Ўртоқ Сталин шундай деб ёзган.

Ивасенко чол. Бу муқаддас, чин ҳақиқат, Ватан урушини бошлай берамиз.

Черноиваненко (газетадан ўқийди). «Бу — германлар ҳар пуд ғаллани, ҳар бир парча металлни

жанг билан, Украина халқи билан қаттиқ олишув натижасида олади — демакдир». (*Газетани Ременюкка беради.*)

Чол. Уртоқ Сталин соз айтибди. Халқ — катта куч. Ременюк. Маълумки, немислар биз томонга келди. Улар биздан нима истайди? Уларнинг истаган нарсаси озмунча эмас: ишчиларни қул қилишмоқчи, деҳқонларимизнинг ерини олиб қўйишмоқчи, халқнинг эркини тортиб олиб яна помешчикларни қўнқайтиришмоқчи.

Семён. Бунисини ҳам кўриб қўямиз.

Ременюк. Немислар Украинадан ўттиз миллион пуд ғалла ундиришмоқчи.

(Пауза.)

Овоз. Қанча дедингиз?

(Пауза.)

Ременюк. Ўттиз миллион пуд ғалла.

(Пауза.)

Овоз (паст). Ўттиз миллион пуд-а!

~~Кўқисдан ҳаяжонланган овозлар.~~

Овозлар. Шунга келган экан-да? Шумлар.

Иккинчи қишлоқи хотин югуриб киради.

Иккинчи қишлоқи хотин. Ўргилайлар, яхши одамлар. Ҳозиргина Шепетовкадан меникига бир одам келди. Уёқдан зўрга чиқиб келибди. Ҳаммаёқ герман билан босиб кетибди. Битта чавандозлар полки, битта қирол полки, битта — одамлари нуқул велосипед минган полк, биттаси шунақаки, ҳамма германлар броневик устида ўтиришганмиш, пастда битта ҳам одам кўринмасмиш. Совет Украинамиз хароб бўлди! Шайланинглар, одамлар, шайланинглар! Бутхонага човинглар!

Ременюк. Унга сув ичиринглар. Бошидан кружкалаб қуйинглар. Бутхонага чопишнинг ҳам, қўнғироқ чалишнинг ҳам ҳожати йўқ. Германлар Украина ва Россияни бўғмоқчи. Биз энди, сотқин одамлар эмаслигимизни, чет эл босқинчиларига қарши охиригача курашишимизни амалда кўрсатишимиз керак. Бир пайтлар шведлар ҳам Украинага оёқ босиб, қайтишга

мажолли келмай қолган эди. Французларнинг Наполеон Бонапарт дегани ҳам шундай кунга тушган эди. У ўзининг саноқсиз қўшини билан Москвага бостириб киришга кирди-ю пешонаси тошга тегди. Бу кунни биз германларнинг бошига ҳам соламиз. Агар кимдаки қурол бўлса, уни шайлаб кўз қорачиғидай асрасин. У бизга керак бўлиб қолади. Гап шу, энди хотиржам тарқалайлик. (*Қишлоқ советининг эшигига қулф солади.*) Қани, оғайнилар, бир гаплашиб олайлик-чи, қишлоқда ким қолади-ю, ким кетади. Қария Ивасенко, сиз-чи?

10

И в а с е н к о ч о л. Мен кетаман.

Р е м е н ю к. Хўш, қаёққа бормоқчисиз?

И в а с е н к о ч о л. Большевиклар қаёққа борса, мен ҳам ўша ёққа бораман.

Р е м е н ю к. Ия, сиз икки чақиримдан ошиқ юрмайсиз-ку. Йўқ, ота, сиз қишлоқда қолинг. Қишлоқда ўзимизнинг одамлардан бўлиши керак, улар бизга керак бўлиб туришади. Мана бу ҳужжатларни яшириб қўясиз. (*Унга қишлоқ советидан олинган ҳужжатларни беради.*) Сиз қишлоқда қоласиз.

20

И в а с е н к о ч о л. Майли. Ҳужжатларни яшириб қўяман. Қимматбаҳо қоғозлар. Шуниси борки, ўлгудай қизиққонман, ўзимни тутиб туролмай, германларни берданка милтиқдан ўққа тутаман. Милтиғим ҳали миқти. Уни бир минг саккиз юз саксон биринчи, йўғ-э, иккинчи йилда беришган... Йўқ, бир минг саккиз юз саксон биринчи йилда беришган...

Р е м е н ю к. Майли. Ременюк партия аъзоси-я? Кетади. Яна. Иван Сидоренко хайрихоҳ-а?

30

И в а н С и д о р е н к о. Кетади.

Р е м е н ю к. Тихон Сидоренко-чи?

Т и х о н С и д о р е н к о. Кетади.

Р е м е н ю к. Василий Царёв-чи?

Ц а р ё в. Кетади.

Люба югуриб киради.

Л ю б а. Жон, Василий! Кетма! (*Уни қучоқлайди.*)

Ц а р ё в. Кетади. Лекин, худди ҳозирнинг ўзида эмас, икки-уч кундан кейин. Рост, Любочка, ҳали отпускамдан бир ҳафта бор. Семённинг тўйини ўтказаман, икковимизни унаштиришади, ана ўшандан кейин кетсам бўлади. Шуниси ҳам борки, менинг уйим сенкига яқин, биродар. Билишимча, сен Киевга борасан, мен Одессага ўзимнинг хабарчи кемамга бораман.

40

Р е м е н ю к. Ўзинг биласан. Қичкина бола эмассан.

Лекин ўзинга эҳтиёт бўл.

Царёв. Худога шукур, жонимга бунчалик қасдим йўқ.

Ременюк. Яна, Қотко, сен-чи?

Семён. Мен қоламан. Мен фронтда ўзимга керагича урушиб олдим. Тўрт йил азоб чекдим. Энди рўзгорга қарайман. Қоламан.

Черноиваненко. Қола қол. Ишончли одамларимиз қишлоқда иш беради. Биз германларни фронтда урамиз, сизлар ичкари томондан урасизлар. Икки томонлаб урамиз.

Ременюк. Майли, ўзинг биласан. Ҳар эҳтимолга қарши милтиғингни шайлаб тур.

Семён. Буниси турган гап. Милтиғим ҳаммавақт ёнимда бўлади, агар биров еримизга тумшугини суқар экан — кўрсатиб қўямиз!

Ременюк. Хўп, шу билан... яхши қолинглар. Биз тездан қайтамиз. Хайр, биродар. Эҳтимол кўришолмай қолармиз.

Царёв. Хайр, биродар (*ўпишадилар*). Эҳтимол кўришиб ҳам қолармиз.

Ременюк. Қани ўртоқлар, буларнинг сафига қўшилаيлик.

Келганларга қўшиладилар.

Черноиваненко. Ҳечқиси йўқ. Қишлоқдаги ўз одамларимиз иш беради. Биз душманни фронтда урамиз, улар ичкари томондан урадилар. Яхши қолинглар!

Семён. Яхши боринглар!

Ременюк ва бошқалар кетадилар, уларнинг кетидан халқ кетади. Саҳнада Ивасенко чол, Семён, Царёв, Любка қоладилар. Қўнғироқчалар товуши.

Парда

Тўртинчи кўриниш

Ткаченко уйининг олдидаги боғча. Кўчанинг бир чеккаси. Ярим кечадан оққан. Скамейкада Семён ва Соня ўтирибдилар.

Соня. Яна туш кўрсам: уйда битта ўзим ўтирганмишман, атрофимда ҳеч ким йўқ, ҳамма нарса қаёққадир йўқолган эмиш. Уй шипшийдам, қул-қуруқ ерда мумшам ўз-ўзидан милтиллаб ёнармиш. Янгигина ёқилган, ҳали пилтаси ҳам қораймаган. Мен қўрқиб кетиб ҳовлига югуриб чиқсам — унда ҳам ҳеч ким йўқмиш.

Ҳовлининг ўртасида ярмигача ёниб бўлган мумшам турганмиш. Бир вақт қарасам — Семён. Уша бўм-бўш ҳовлидан янги хизматчимиз менга қараб келаётганмиш. Ҳеч нарса демасдан, мени чўл томонга имлармиш. Оҳ, Семён... Эсимга тушса ҳали юрагим орзиқади...

Семён. Жонгинам, ҳаммасини эсдан чиқариб юбор-қўй. Одамнинг тушига бўлар-бўлмас нарсалар кираверади. Бошингни елкамга қўй. Шинелимга ўраб олай. Асли унақа нарсаларни ўйлама.

- 10 Соня. Кўчада биров бордир, деб югуриб кўчага чиқсам, кўча ҳам бўм-бўш эмиш. Битта ҳам товуқ, битта ҳам ит, битта ҳам чумчуқ йўқ, хизматчимиз бўлса орқамда туриб олиб кўзлари билан чўл томонни кўрсатармиш. Мен унга: «Нега орқамдан эргашиб юрибсан?», дермишман. У: «Сенинг орқангдан эргашаётганим йўқ», дермиш. Вой, Семён, шунда орқамга қарамай чопиб, ўзимизнинг ҳувиллаб қолган устахонага кириб қолибман, эшикни ичкарисидан қулфлаб олибман, қарасам, устахонанинг ўртасида ҳам ўша шам ёниб турганмиш, лекин энди ўчай-ўчай деб қолган, эриб тушган ёғида пилтаси сузиб юрармиш, бурчакда яна хизматчи ўтирганмиш. Вой, Семён-эй... У менга қараб бир хунук кулармишки... Шунда мен...

Ткаченко (киради). Соня, сенмисан?

Семён. Ҳа, бизмиз, Никанор Васильевич.

Ткаченко. Мен Сонядан сўраяпман.

Соня. Ҳа, дада.

Ткаченко. Тун бўйи йигитлар билан санғиш қаёқдан чиқди?

- 30 Соня. Мен Семён билан ўтирибман-ку.

Семён. Сонечка икковимиз ўтирибмиз.

Ткаченко. Қим билан ўтирганингни сўраётганим йўқ, Соня. Мен сендан, бу шармандачилик қачон тамом бўлади, деб сўраяпман. Йўқол уйга! Сен Қотко, ҳали Сонянинг эри, менинг куёвим бўлганингча йўқ.

Семён. Ахир икковимиз унашилганмиз-ку.

Ткаченко. Унашилган бўлганларинг билан, бошларинг қўшилган эмас, никоҳ ўқилган эмас. Бунинг орасида осмон билан ерча фарқ бор. Соня, уйга йўқол!

- 40 Семён. Никанор Васильевич, бу ишни, азбаройи худо, тугаллаш керак. Эртага бизникига уйкўрарга боринглар, кейин никоҳни ўқитаверармиз.

Ткаченко. Сеникига уй кўргани борайми? Уйингда нималарингни кўрмай қолган эканман?

Семён. Тирикчилигимизни кўрасиз, бор-йўғимиз, молларимизни кўрасиз.

Ткаченко. Молларингизни кўриб нима қилдим? Мен уларни аллақачондан бери биламан. Қлембовский-ники эканлигидан биламан. Тўйни Маккавейдан олдин қилишни хаёлингга ҳам келтирма.

Семён. Куздами?

Ткаченко. Ҳа, кузда.

Семён. Ниқанор Васильевич.

Ткаченко. Йўқ, дегандан кейин бўлди-да, яли-ниб-ёлвораверма. Қотко, аввал сен менинг раъйимга қарадинг, кейин мен сенинг раъйингга қарадим. Сен яна мени раъйимга қарашинг керак. Нима дединг? Ҳали иш пишиб қошиққа чиққани йўқ, кечалари қизим билан юрма, мен буни хуш ёқтирмайман. Соня мен деворга гапирдимми, йўқол уйга!

Соня. Мени нега койиётганингизни ўзингиз ҳам билмайсиз.

Ткаченко. Ҳой! Тилингни тий! Бас.

Соня. Хайр, Семён!

Семён. Хайр, Соня! *(Бир ўзи.)* Хўш, бунисига нима дейсиз энди?

Царёв ва Люба қучоқлашганча югуриб келадилар.

Царёв. Ҳорма, ёш князь!

Любка. Кечангиз хайрли бўлсин!.. Йўғ-э эртангиз!

Царёв. Омонмисан! Нега мунча қайғириб ўтирибсан?

Семён. Лаънати қари иблис яна майнавозчилик қиляпти.

Царёв. Ҳечқиси йўқ. Биз унинг ўзини майна қиламиз. Йирлама, Соняни ўзимизники қилиб оламиз. Нима дединг, Любочка?

Любка. Биздан ўрнак ол, солдат, кўрқма!

Царёв икковлари ўпишадилар.

Царёв. Мен сенга айтсам, куёв йигит, эртага Любочка икковимиз Одессага жўнаймиз. Мен сенга айтсам, бир-биримизга меҳр-муҳаббат қўйишимиз учун фурсат ноқулай. Қишлоққа қандайдир душман унсурлар келиб қолиши мумкин.

Семён. Сизлар қаёққа кетяпсизлар?

Царёв. Қишлоқнинг у чеккасига бориб, қайтиб келамиз, шундай ажойиб бир кечада Любочка билан менинг кўзимга уйқи келармиди?

Семён. Мен ҳам сизлар билан бирга бора қолай, эртадир менинг ҳам уйқим келмаяпти.

Любка. Артиллерист билан жон-жон деб бирга юрамиз.

Кетадилар. Ткаченко пайдо бўлади, эснайди, чўқинади, атрофга қулоқ солади. Хўроз қичқиради, тонг ёришади.

Ткаченко. Уҳ, ўҳ, ўҳ!

Хизматкор (киради). Ҳеч гап йўқми, Никанор Васильевич?

Ткаченко. Ҳеч гап йўқ.

10 Хизматкор. Вақт бўлиб қолди.

Ткаченко. Ҳа, ҳа.

Хизматкор. Бориб ётаман.

Ткаченко. Майли, мен навбатчилик қилиб тураман.

Хизматкор кетади. Ткаченконинг бир ўзи қолиб, атрофга қулоқ солади. Узоқдан матрос чалаётган гармонь товуши эшитилади.

Ашула товуши келяпти. Ашулангни айтиб қол, айтиб қол!

Пауза. Жимжитлик. Чўккалаб ерга қулоқ солади.

Ҳеч гап йўқ...

20 *Пауза. Хўроз қичқиради. Узоқдан кавалерия карнайи чалингани, от туёқларининг дупури эшитилади. Борган сари қаттиқроқ эшитилади. Ткаченко бирдан тўхтаб қулоқ солади, чўқинади. Уч-тўрт гайдамак, икки-уч немис киради.*

Гайдамак. Ткаченкокомисиз, Никанор Васильевич?

Ткаченко. Ҳа, мен бўламан.

Биринчи гайдамак. Ишлар қалай?

Ткаченко. Қишлоқ советининг раиси Ременюк билан олтига большевик кеча қишлоқдан чиқиб кетди.

30 Биринчи гайдамак. Эҳ, аттанг, билмай қолиб миз-да.

Ткаченко. Матрос шу ерда.

Биринчи гайдамак. Ерларни бўлиб, қоғозга қўл қўйган матросми?

Ткаченко. Ҳа, худди ўшанинг ўзи. «Алмаз» кemasидан келган матрос Василий Царёв.

Биринчи гайдамак. У қаерда?

Ткаченко. Любка Удовиченконикига кетди. Қароргоҳдан кейинги иккинчи уй. Ҳов, анави ерда. Акацияли ҳовли. Топиб оласан.

40 Биринчи гайдамак. Топа миз. Яна ким бор?

Ткаченко. Жамоат вакили Ивасенко чол. У ҳам қўл қўйган. У қишлоқ советининг ҳамма ҳужжатларини ўз уйига яшириб қўйибди.

Биринчи гайдамак. Уйи қаерда?

Ткаченко. Любка Удовиченконинг уйи билан бир қаторда. Ҳов ана, кўряпсизларми?..

Биринчи гайдамак. Кўряпман. Жуда соз. Қани, йигитлар, куёш чиқмай вақтни бой бермай бир...

Гайдамаклар ва немислардан бир қисми жўнайди.

Ткаченко. Қани, уйга марҳамат қилсинлар.

Биринчи гайдамак. Раҳмат, вақт зиқ, аввал ишни дўндирайлик-чи. (*Атрофига аланглайди.*) Қишлоқнинг ўртасида тикроқ дарахт борми?

Ткаченко. Ҳов анави, бутхонанинг олдидаги эски нокни кўринг!

Биринчи гайдамак. Анавими?

Ткаченко. Ҳа, ўша.

Биринчи гайдамак. Қуриб қолган-ку.

Ткаченко. Қуриб қолган бўлса нима? Қуриган бўлса ҳам маҳкам.

Биринчи гайдамак. Иккита вакилни кўтара оладими?

Ткаченко. Бемалол.

Биринчи гайдамак. Қишлоқнинг қоқ ўртасидами?

Ткаченко. Ҳаммаёқдан кўриниб туради.

Биринчи гайдамак. Бизга шуниси керак-да. Ундай бўлса, йигитлар, шу қуриган нок бизники бўлади. Сердюк, сенда арқон борми?

Иккинчи гайдамак. Бор.

Биринчи гайдамак. Иккита вакил учун жой тайёрла. Никанор Васильевич, бирон шотичами ёки баландроқ скамейка берсангиз. Иложи бўлса.

Ткаченко. Шу бўладими? (*Шотича олиб келади.*)

Биринчи гайдамак. Жуда боп. Сиз овора бўлманг. Бизга олти-етти минутгагина керак, холос.

Ткаченко. Менга деса кун бўйи ишлатинглар.

Биринчи гайдамак. Қани, йигитлар, чаққон бўлинглар! Халойиқ уйғониб қолмасдан ишни бажарайлик.

Йигитлар арқон ва шотича кўтарганча чиқиб кетадилар.

Ткаченко. Халойиқ уйғониб кўчага чиққанда бир

кечада етилиб пишган ғаройиб нокларни кўрадиган бўлади-да. *(Кетади.)*

Б о л а *(четан орқасидан кўриниб)*. Царёв амаки, немислар билан гайдамаклар қишлоқни ўраб олишди, сизнинг уйингизга қараб от чоптириб кетишди.

Л ю б к а. Василёк, қоч!

Ц а р ё в. Ваҳима қилма, Любочка! *(Яширинмоқчи бўлади.)*

- 10 *Уқ товуши, иккинчи ўқ товуши. Царёв четаннинг орқасига сакрайди. Гайдамаклар шовқин-сурон билан Ивасенко чолни олиб кирадилар. Уларнинг орқасидан қўрқиб кетган бир неча қишлоқ аҳли киради.*

Б и р и н ч и г а й д а м а к. Қани, сизлар шу ерда тура туринглар-чи. *(Кетади.)*

И в а с е н к о ч о л. Менга тегмаларинг! Ҳаром қўлларингни менга тегизмаларинг! Мен жасур рус армиясининг кекса солдати, ефрейтор ва чавандоз бўламан, сенлар сотқин, худофурушсанлар!

Уни сургайдилар.

- 20 Мени отсаларинг ҳам, чопсаларинг ҳам бизнинг ери-мизга хўжайин бўла олмайсанлар, ёвузлар! Сен газандалар ҳеч қандай тубанлик билан ҳам муддаоларингга эришолмайсанлар.

Уни олиб кетадилар. Гайдамаклар матросни ҳам шовқин-сурон билан сургаб келадилар.

Ц а р ё в. Эҳ, малъунлар, бизни фирибгарлик билан қўлга туширдилар. Любка...

Л ю б к а. Василёк... *(Царёвга интилади.)*

Ц а р ё в. Хайр, Любка!

- 30 *Упишадилар. Уларни ажратиб ташлайдилар.*

Хайр, Любка!

Ц а р ё в ни олиб кетадилар. Пауза.

И в а с е н к о н и н г о в о з и *(саҳна орқасидан)*. Уринглар бу босқинчи, ўғри... *(Сўзлари кесилиб қолади.)*

Ц а р ё в н и н г о в о з и *(саҳна орқасидан)*. Хайр, биродарлар! Яшасин Ленин!.. *(Сўзлари кесилиб қолади.)*

Л ю б к а *(қичқиради)*. Василёк, Василёк, Василёк!..

Ушқандан яқинлашиб келаётган оперетта марши эшитилади. Немис-
лар тўдаси келмоқда. Ткаченконинг ҳовлисида тараддуд. Тка-
ченко дарвозани очгани югуради. Хотини ва қизини чақиради.
Қўлада герман комендант лейтенант Фон-Вирхов пайдо бў-
лади. Уни бир неча немис солдати ва унтер-офицери кузатиб ке-
лади. Марш.

Немис вахмистри (лейтенантга рапорт бе-
риб). Аллес ист ин орднунг, герр лейтенант фон-Вир-
хов.

Фон-Вирхов. Гут! (Қўли билан ишора қилади ва
Ткаченконинг боғига кириб кетади. Зинапояда Ткачен-
конинг қизи ва хотини нон, туз, закуска ва вино солин-
ган идиш кўтариб турадилар. Хизматкор бирданига
пайдо бўлади, қиличини қўлида фон-Вирхов томонга
кўтариб боради.) Пермете муа де парлэ франсэ. На-
тюрельман. Яхшиси, русча гапира қолинг!

Ходим. Мен — собиқ рус армиясининг штабс-рот-
мистри Клембовский бўламан. Марҳум генерал Клем-
бовскийнинг ўғли ва шу мулкларнинг эгаси. Бу маскарад-
нинг тарихини гапириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса
керак, деб ўйлайман. Энди фармонингизни адо этиб
сизга ўз қиличимни тақдим қилишга рухсат беринг.

Фон-Вирхов (олтин қилични моноклига олиб бо-
ради). Йўқ. Мен бунда «жасурлиги учун» деган ёзувни
кўриб турибман. Бундай қуролни бекордан-бекорга ола-
вермайдилар. Узингизда қолсин. Немис армияси оли-
жаноб рақибларни хурмат қилишни билади. (Қилични
қайтариб беради.)

Клембовский. Сизга ташаккур билдираман, лей-
тенант.

Фон-Вирхов. Қуллуқ, ротмистр.

Клембовский. Энди, менинг ишончли хизматчим
ва ҳаётимни сақлаб қолган ошнам, қишлоқнинг бўла-
жак оқсоқолини танитишга рухсат этинг. Узимизнинг
одам. Ҳой! Ткаченко! Никанор Васильевич!

Ткаченко (келиб). Саломат бўлинглар. Шундай
кувончли ҳодиса муносабати билан, боғимга кириб худ-
д берган нозу неъматлардан тотинишингизни сўрай-
ман, кўноғим бўлинглар.

Ушқанда яшин чақнайди.

Ҳой хотин, қизим. Ҳей! (Қуяди.) Бу подшоҳимиз дав-
ридан қолган. (Қадаҳни кўтаради.) Шу қадаҳни итти-
фоқчиларимиз билан дўстларимиз, ҳар қандай расво-
ғарчиликларга қарши курашда бизга ёрдам беришга
келган германлар учун кўтараман. Шу билан бирга

сизларнинг ишончларингизни оқлашим, халқни бошқара олишим учун ичаман. *(Ичадилар.)*

Клембовский. Шу қадаҳни менинг ҳаётимни сақлаб қолган Никанор Васильевич Ткаченко — мени аераб қолган дўстим учун, шунингдек жаноб помешчиларнинг ўз ерига бундан кейин қандай хўжайинлик қилишни билишлари, бадавлат ва содиқ одамлар билан ҳамдастурхон бўлишлари, деҳқон зотидан бўлса ҳамки, пишиқ-пухта қишлоқ хотинларига уйланишлари учун ичаман. Чунки, ер деганга бепарволик билан бир қўллаб эмас, балки пишиқ-пухта икки қўл билан ёпишиш керак.

Ичадилар.

Ткаченко. София! Жанобларига овқат тут!
(Қизининг қўзғолмай турганини кўриб, закускалар солинган баркашни олиб меҳмонларга тутади.)

Фон-Вирхов *(қўлида қадаҳ билан)*. Ҳиндистон учун. Ҳа, ҳа, шундай, жаноблар. Шу ерда, узоқ украин қишлоғида, шу қўпол столда Ҳиндистон учун ичаман.
20 *(Ичади.)*

Ткаченко унга яна қуйиб узатади.

Биз сизларга осойишталик берамиз. Сизлар бизга нон берасизлар ва Ҳиндистонга боришимиз учун хатарсиз йўл очиб берасизлар. *(Кўзлари сузила бошлайди.)* Англия бизни ғарбда бўғмоқда. Аммо шарққа борадиган йўл фақат Стамбул — Бағдоддан иборат эмас. Шарққа Киев, Екатеринослав ва Севастополдан борса ҳам бўлади. Герман кемалари Батумга, Трапезундга боради... *(Ичади.)* Мен Мессопотамияни кўрмоқдаман... Арабистон шамоли герман солдатларининг юзларига келиб урилмоқда... Ана, Ҳиндистон, Ҳиндистон!..

Ткаченко қуйиб беради.

(Ичади, маст бўлиб қолади.) Ҳиндистон учун! Биз Англиянинг юрагини суғуриб оламиз! Биз Англиянинг юрагини суғуриб оламиз. Биз бутун дунёни эгаллаймиз. Ура! *(Гандираклаб, идишни ерга тушириб юборади, идиш чил-чил синади.)*

Яшин чақнайди, момақалди роқ бошланади.

Ткаченко. Об-ҳаво ўзгариб қолгани учун ичкарига марҳамат қилишларингизни сўрайман.
40

Фон-Вирхов. Гут. (Уйга киради.) Бошқалар ҳам кирадилар. Яшин чақнайди. Жала. Момақалди роқ.

Любка (кўчада пайдо бўлади). Йўқ, у Василёк эмас. У бошқа матрос. Дарахтга осилиб турган нарса кўғирчоқ. У ҳаммаларингиздан куляпти. Менинг Василийим қани? У менга совчи юборибди, ўзи йўқ. Уни қасқа яширдиларинг, шумлар? Оҳ, одамлар, Василийимни қайтариб беринглар.

Яшин чақнайди.

Парда

Бешинчи кўриниш

Котконинг уйи.

Котконинг хонаси. Кеча. Момақалди роқ. Дераза тақиллайди. Семён дераза томон югуриб боради.

Семён. Соня!

Овоз. Оч!

Семён эшикни очади.

Соня. Семён, қоч!

Семён. Нима, даданг яна...

Соня. Ҳа, дадам...

Семён. Қутуриятими?

Соня. Итдан ҳам баттар. Вой оёқларим шундай қалтираб кетяптики.

Семён. Утир.

Соня. Азбаройи худо, қоч! Тўхта, чироқ ёқма, эҳтимол кўчадан қараб туришгандир. Деразаларни тўси

Фрося ва онаси ёстиқлар билан беркитадилар, Семён чироқ ёқади.

Соня. Қочиб қол, Семён! Шу бугуноқ қоч, эртага вақт ўтган бўлади. Қоронғидан фойдаланиб қочиб кет! Худо хайрингни берсин, отларни қўш, лаънати иблис — дадам немис комендантига сенинг тўғрингда маълумот берди. Унга бир қоғоз берган эди, немис коменданти ўқиб кўриб, «гут», деди.

Семён. Ҳаҳ-ҳа, ҳали шунақами, демак қоронғи кечада от-арава қилиб, ўз уйимдан ўғрига ўхшаб чиқиб кетишим керак экан-да? Менинг жонажон оилам бор-ку ахир. Бева онам, етим синглим, муҳаббат қўйган ёрим

бор-ку. Узимга яраша уйим бор-ку. Уз қўлим билан йўлга қўйган, парвариш қилган хўжалигим, ерим бор-ку. Энди бу шумлар деҳқонча турмушимизга раҳна солиб, мени бошим оққан томонга ситиб чиқармоқчи эканлар-да? Мен гаёй лўлилар, ёки анави маймун ўйнатадиган сербга ўхшаб қоронғу кечада даштга жўнашим керак экан-да. Мен ҳамма нарсани ташлаб уйимни ҳам ёру дўстларимнинг жасадини қарғаларга ем қилиб осилган жойида қолдириб кетаверарканман-да? (*Ўрнидан санчиб туради.*) Йўқ, йўқ, ярамаслар! Сизлар бу шармандачиликни мендан кутмай қўя қолинглар! Онажон, сиз ҳовлига чиқиб аравага ёғ ва нон солиб қўйинг, ундан кейин оғилдан Қлембовскийнинг Машкасини секин етаклаб чиқинг, сен, қизалоқ, чоринггни кий, оёғингни қўлингга олиб Ивасенколарникига югур!

Ф р о с я оёғига чорингни кияди.

Микола тирмизагингга бориб айтгинки, ҳовлимизга дарров Гусак деган отини олиб келсин. Мен унинг отини Машка билан бирга аравага қўшаман. Бари бир Гусакни эртагаёқ Қлембовскийнинг хўжалигига қайтариб олиб кетишади.

Микола Ивасенко киради.

М и к о л а. Бемаҳалда кирганим учун кечирешларингизни сўрайман. Мен сизга келган эдим, Семён амаки. Сиз Балтага кетаётганингизда мен Гусагимни бериб турган эдим. Бу сафар сиз менга Машкангизни бериб туринг. Мен уни Гусак билан бирга аравага қўшмоқчиман. Бари бир Машкани эртагаёқ Қлембовскийнинг хўжалигига олиб кетишади.

30 Семён. Мен ҳам ҳозир худди шу важдан Фроськани сенга юбормоқчи бўлиб турган эдим. Бирон ёққа жўнамоқчимисан?

М и к о л а. Жўнамоқчиман.

Семён. Қани қулоғингни тут! (*Пичирлаб.*) Сен нима дейсан?

М и к о л а. Менинг фикрим шунақаки... (*Уни четга олиб бориб пичирлайди.*) Сиз нима дейсиз?

Семён. Менинг фикрим ҳам сеникидақа. Икковлашиб жўнаймиз!

40 С о н я. Мени бу ерга ташлаб кетма. Бирга олиб кет!

Семён. Йўқ, буёқ томонини ўйламай қўяқол. Бу ишга сиз хотин-халажнинг алоқангиз йўқ, бу солдатларнинг иши. Узингни дадил тутиб, мени кут. Худо хоҳ-

даса, тездан кўришиб қолармиз. Бу ярамаслар бизнинг еримизда узоқ вақт хўжайинлик қилолмас. Ҳозирча, хайр.

Улар қучоқлашадилар ва анчагача бир-бирларининг қўлларини ўтадилар.

Семён (онасига эгилиб таъзим қилади). Бардам бўлинг, она!

Фрося (Миколага). Шундай қилиб, энди ҳам менга бир нима демайсанми?

Микола. Менинг ҳам гапим шу: мени кут, дадил бўл, тездан кўришиб қолармиз.

Фрося. Қурмагурлар қаёққа кетяпсизлар?

Микола. Тирик бўлсак эшитасан. (Пичирлаб.) Бизларни ҳов анави пастликдан қидиравер!

Семён. Хўп, она, дадил бўлинг! (Онасига таъзим қилади.) Хўш йигит танангда жонинг борми, ё жонинг ташқарига чиқиб кетганми?

Микола. Мен жон деган нарсани билмайман, мен ҳали урушиб кўрган эмасман.

Удан чиқадилар. Пауза. Саҳна орқасидан «Хальт!» деган қичқириқ эшитилади. Ўқ товуши. Жимлик. Пауза. Момақалди роқ. Пауза.

Она. Ушлаб олишмаса яхши эди.

Фрося. Ушлашолмайди. Қоронғини кўряпсизми?

Чақмоқ чақнайди. Момақалди роқ.

Она (иконага чўқинади). Худоё, ўзинг асра!

Соня (бутун вужуди қалтирайди). Фрося... Кўнглим шундай безовта бўляптики... Юрагим ўйнаб кетяпти.

Пауза.

Фрося. Ҳеч хавотир олманглар, ушлаб олишолмайди.

Саҳна орқасидан шовқин-сурон, овозлар, ўқ товуши, яна овозлар эшитилади.

Соня. Дадам!

Қўлида фонарь билан уйга Ткаченко, унинг орқасидан иккита гайдамак кириб келади.

Ткаченко. Ҳой, София, бир гал олдимда айб иш қилдинг, қўлим боғлиқ, тилимнинг ихтиёри ўзимда бўл-

магани учун ҳеч нима демадим, энди мендан яхшилик кутма!

С о н я. Менга тегманг!

Т к а ч е н к о. Овозингни ўчир, йўқол уйга!

С о н я (*қичқириб*). Семён! Семён! Мени кимга ташлаб кетдинг, Семён!

Т к а ч е н к о. Э ҳа, сенга Семён керак бўлиб қолдими? (*Жаҳл билан.*) Сенга айтиб қўяй, ўша Семёнинг Микола билан ҳозир битта немис соқчисини ўлдирди. Дарахтдан Ивасенко чол билан матрос Царёвни тушириб олди-да, ғарамга ўт қўйиб юборди.

С о н я. Уни ушлаб олишдими, дада, нега индамай-сиз! Семённи ушлаб олишдими? Азбаройи худо, чурқ этмайсиз айтсангиз-чи. Қўлларингизни ўпай, олдингизда тиз чўкай... Семён қани?

Т к а ч е н к о. Уҳ! (*Унга қамчин ўқталади.*) Сени нима қилсам экан, чиройли башарангни қамчин билан дадала қилгим келмай турибди.

С о н я. Семён қани?

20 Т к а ч е н к о. Даштга қочиб кетди. Бир худодан бўлиб қўлимга тушиб қолса...

С о н я. Қочиб кетибди, қочиб кетибди! Фросечка, қочиб кетибди!

Т к а ч е н к о. Йўқол уйга! Билиб қўй! Оғзингдан бирон гап чиқса, ўлдираман-қўяман. Остона хатлаб эшикка чиқсанг терингга сомон тикаман, йўқол уйга!

Немислар ҳовлиқиб кирадилар. С о н я кетади.

30 (*Фон-Вирхов қаршисида қоматини ростлаб*). Рухсат этасиз, қочиб кетган жиноятчи большевик Семён Котконинг уйи шу бўлади. Мана бу кампир — унинг онаси, мана бу қиз — синглиси.

Ф о н - В и р х о в. Жуда соз. Швайн. (*Ткаченкодан ирганиб, уни таёқ билан четлатади. Бақиради.*) Турилсин!

Т к а ч е н к о. Турилсин!

40 Ф о н - В и р х о в (*соатини чиқариб*). Икки минут — бундан ортиқ ҳам эмас, кам ҳам эмас. Бу ерда битта ҳам ғишт қолмасин! Кейин керосин ва гугуртни ишга солинглар! Махт фойер! Фақат кули қолсин! (*Немисча-сига фармойиш беради.*)

Немис солдатлари бирданига ташланиб уйни буза бошлайдилар.

О н а. Ярамаслар, ўғрилар. Яхшилар, қўзғалинлар, қўзғалинлар.

Немислар уйни бузадилар ва унга ўт қўядилар.

Фрося (кираркан). Вой онажон, улар уйимизни нима қилишяпти?

Гурсиллаган садолар, ўт яллиғланади. О н а н и уйдан олиб чиқадилар.

П а р д а

Олтинчи кўриниш

Тепалик. Дашт. Дарё.

Ўнгирга партизан отрядининг лагери жойлашган. Семён тўп олдиди. Йигитлар ерда ўтирибдилар.

Семён. Демак, олдимизда турган нарса нима? Такрорлайман, кўриб турган нарсамиз — артиллерия тўпи, ё тезотар, уч дюймли рус дала замбараги, бир минг тўққиз юз иккинчи йил намунасида, поршенли затвори билан компрессори бор. Биринчидан, у ғилдиракка ўрнатилган, икки ёни тахтадан иборат. Битта ғилдираги жойидаю, иккинчиси йўқ. Чунки, тўп ишдан чиққан. Иккинчидан, у қуйруқ ва тумшукли аравачадан иборат. Қуйруғига зиён етиб узилиб кетибди, аравачаси билан тумшуғи бутун. Мана буниси — аравачаси, мана буниси — тумшуғи. Ундан ташқари тўпда, уни бошқарадиганларни ўқ парчаларидан сақлаб турадиган қалқон, олдинги бошпанаси бўлади. Қалқони бору бошпанаси йўқ. Мана бу кўриб турганингиз — мил. У айлантирадиган ва кўтарадиган механизмлар билан туташади. Уша механизмлари ҳам йўқ экан.

Отряд командири Зиновий Петрович киради.

Зиновий Петрович. Ҳорманглар! Шуғуллана-япсизларми?

Йигитлар (*жойларида ўтирганларича*). Ҳа. Шуғулланаяпмиз, Зиновий Петрович. Тўпни ўрганияпмиз.

Семён. Командир келганда дарров туриш керак, йигитлар. Тикка туриш — ҳарбий ҳурмат деган гап бўлади, ҳамма бараварига вақира-вуқур қилавермасдан, командирга битта-битта гапириш керак.

Йигитлар ўринларидан турадилар.

Шундай, ўртоқ командир. Тўпни ўрганаётибмиз.

Зиновий Петрович. Ўтиринглар. (*Семёнга.*)

Хўш, қалай? Ишлар юришиб кетдимки?

Семён. Юришиб кетди. Лекин, Зиновий Петрович, азбаройи худо, мана бу тўпни кўринг. Бу тўп эмас, оёқ-қўлсиз майибнинг ўзи-ку!

Зиновий Петрович. Тўкис тўпни сенга қаёқдан оламан? Йўқдан йўндирайми? Артиллерия бўлмаса мен ҳам ўзимни қўлсиз кишидай сезаман. Мен артиллериясиз жанг қилолмайман.

10 Семён. Ёз ҳам келди. Турналар ҳам учиб ўтишди-ю, биз ҳали ҳам жойимиздан қўзғолмай ўтирибмиз. Юрагим сиқилиб кетяпти.

Зиновий Петрович. Ичимизда юраги сиқилмаган ким бор? Сабрли бўл. Яқин қолди. Уларнинг кучи борган сари камаяётибди, бизга ҳар кун одам қўшилиб турибди. Ёзнинг бошида бу ўнгирида неча киши эдик? Ҳаммаси бўлиб ўн тўртта эдик. Энди жангчиларимизнинг сони икки юз қирқ бешга етди — баравар бўлди. (*Назоратчига.*) Разведка қайтгани йўқми?

20 Назоратчи (*тепалик устида*). Қайтгани йўқ. Зиновий Петрович. Улар бугун кимни қўлга тушириб келишар экан.

Назоратчи (*узоққа қарайди*). Қани жим бўлинлар-чи, ўнгири бўйлаб биз томонга одамлар келаётганга ўхшайди.

Зиновий Петрович. Тревога!

Ҳаммалари жойларига туриб жангга тайёрланадилар.

Семён. Қим у келаётган?

Овоз. Ҳамқишлоқларингизмиз. Сиз қўзғолончиларга қўшилгани келяпмиз.

30 Семён. Дуруст. Уларни штабга киритиб юборинлар.

Бир тўда қишлоқ аҳли киради. Улардан баъзиларининг қўлларидан милтиқлари бор, пулемёт сургаб кирадилар.

Зиновий Петрович (*пана жойдан чиқади*). Ким бўласизлар?

Овозлар. Қишлоқлардан келдик... Песчани, Анатолевка, Қодим, Сичовка қишлоқларидан. Сизларга қўшилгани келдик. Тоқатимиз қолмади. Тинкамиз қуриди. Бўғилиб кетдик.

40 Зиновий Петрович. Қелганларингиз жуда соз бўлди. Нима, ораларингизда аёллар ҳам борми?

Семён. Ҳаш-паш дегунча ўнгимиз ҳам торлик қилиб қолади.

Зиновий Петрович. Бунақа ўнгирлар Украинада озмунчами! Назаримда, бу саховатли кишилар икки қўлларини бурунларига тиқиб келишмаганга ўхшайди. Бу ўйинчоқларни қаёқдан сотиб олдинглар? (Улардаги милтиқ, пулемёт, қилич ва бомбаларни имо қилади.)

Хотинлар. Биз буларни картошкага ўхшатиб ердан қазиб олдик.

Зиновий Петрович. Бу йил Украинамизда ҳосил жуда ҳам бўлиқ. Жуда ҳам бўлиқ.

Хотин. Бежиз эмас, қадрли меҳмонларимизни дурстгина тўйдиришимиз учун етарли.

Келганлардан бири. Нима бу? Тикка турганча беҳуда гаплашаверамизми? Бизни ҳужумга бошланглар-да!

Овозлар. Бошла! Йигитларни қўзгат.

Шовқин-сурон.

Зиновий Петрович. Сабр қилинлар, ўртоқлар. Ўзимнинг қиличим ҳам безовта бўлиб турибди. Соат сайин ревкомдан буйруқ кутяпман, ўша буйруқсиз ва артиллериясиз жангга киришга ҳаққим йўқ.

Назоратчи (*тепаликда*). Қани, жим турингларчи. Разведкамиз қайтиб келяпти. Қимнидир ушлаб олишибди. Шу ёққа олиб келишяпти.

Саҳна орқасида қичқириқ, сўқиниш, оёқ товушлари. Микола ва иккинчи разведкачи мўйлаблари шондек ва юлқинаётган герман офицерини тортқилаб кирадилар.

Микола. Юр, юр дейман муттаҳам! Штабга юр!

Офицер. Қўлимни қайирма, дейман сенга, худо урсин агар, ўзимни ўнглаб олсам абжафингни чиқарман.

Микола. Юр, дейман!

Офицер. Юряпман-ку ахир. Ҳаммаларингни ҳам жин урсин!

Микола. Ўртоқ командир, ҳарбий сумкаси, тўп-пончаси, офицерлик турқи, қиличи ва бутун ашқол-дашқоллари билан мана шу мустаҳкамланган райони-мизнинг яқинида ушлаб олдик, сиз бир кўриб қўйинг, деб олиб келдик.

Зиновий Петрович. Салом, жигар. Йўллари бўлсин?

Офицер (*аччиғланиб*). Қўйиб юборсаларинг-чи ахир қўлимни! Қайирмаларинг дейман! Бир тушираман... (*Олишади.*)

Семён. Шу ит билан пачакилашиб ўтирасизларми? Дарахтнинг орқасига олиб ўтиб эгасига ҳавола қилиб қўя қолайлик-да. (*Тўппончасини олади.*)

Зиновий Петрович. Тўхта. Аввал уни сўроқ қил. Мустаҳкамланган районимизнинг яқинида нима қилиб юрган эдинг, жигар? Жавоб берасанми?

10 Офицер. Аввал мана бу тойчоқлар қўлимни бўшатишсин.

Микола. Тойчоқнинг қанақа бўлишини сенга кўрсатиб қўяман.

Зиновий Петрович. Қўлини қўйиб юборинглар.

Улар қўйиб юборадилар.

Офицер. Худога минг қатла шукур-а...

Зиновий Петрович. Қайси қисмдансан?

20 Офицер (*фуражкасини ечади, мўйлабини кўчириб олади, у Ременюк бўлиб чиқади*). Қўзғолончилар марказиданман. Ахир сизларни зўрга топиб келдим. Дуруст, сезилмайдиган жой экан. Ўнгир деса — ўнгирдаккина.

Семён. Ия, бу раисимиз Ременюк-ку. Ўртоқ Ременюк!

Ременюк. Ҳа, Семён, ёш князь. Ўзим ҳам ўйлагандим, сен шу ердадирсан, деб.

Микола. Ременюк амаки. Мен сизни танимабман.

30 Ременюк. Аксинча мен сени дарров танидим. Сен Микола Ивасенкосан. Бахтингни қарагинки, мен сени таниб қолдим, бўлмаса абжағингни чиқарардим. Азбаройи худо, ёши қайтиб қолган одамнинг қўлини қайриш яхшими? (*Зиновий Петровичга.*) Қўзғолончилар марказида сизнинг ишингиздан жуда қойил бўлишди. Шундай аҳмоқона қиёфада келганим учун кечиринг.

Зиновий Петрович. Буларнинг ҳаммаси чакки эмас. Аммо сизни шахсан танайман...

40 Ременюк. Ўз-ўзидан маълум. (*Унга қоғоз узатади.*)

Зиновий Петрович (*ўқийди, кейин уни қучоқлайди*). Сизни бир оз безовта қилганим учун кечирасиз. Хўш, қандай яхши гаплар бор? Қандай қувончли хабарлар?

Ременюк. Мен атайлаб, қўзғолончилар маркази-

дан, сизларга Украинамизда нима ишлар қилинаётганини айтиб бериш учун келдим. Сизлар худди уйқудаги айиқдай, ўнгирларингизда ҳеч нарсадан хабарсиз ўтирибсизлар... Билганларингиз ёши қайтиб қолган одамларнинг қўлини қайириш, шундан бошқасини билмайсизлар... Биродарлар, мен сизларга зўр, қувончли хабар олиб келдим. Халқ Коростень яқинида гетман Скоропадский панваччаларининг адабини беряпти. Шчорс ўзининг богунчилари ва отахон Боженко ўз тарашчанчилари билан Киев ва Чернигов яқинида бизнинг номимизу болимизни татиб кўрмоқчи бўлган немислару гайдамакларнинг абжағини чиқармоқда. Ҳамма оёққа қалқди, бутун Украина бир кишидек ўрнидан қўзғалди. Ҳозир худди шу томонга Қизил Армия дивизияси келяпти. Соат сайин, унга қўшилиш ҳақида буйруқ кутинглар.

Зиновий Петрович. Биз кутяпмиз. Лекин, кутганимиз тезроқ бўла қолмаяпти.

Назоратчи (*тепаликда*). Қани, жим бўлинглар-чи.

Ҳамма эҳтиётлик билан одатдаги ўз ўрнини эгаллайди. Қийимлари жулдур-жулдур бўлиб кетган Фрося киради.

Тўхта!

Фрося. Тўхтадим!

Назоратчи. Дарахтнинг олдига кел!

Фрося. Келдим.

Назоратчи. Бу ерда нима қилиб юрибсан?

Фрося. Акамни қидириб юрибман.

Назоратчи. Бемаъни орзу-ҳавасингни қара-я. Бу ер позиция, бу ерда аканг нима қилади! Қаёқдан келган бўлсанг ўша ёққа жўна!

Фрося. Бу позиция гайдамакларникими, қишлоқларникими?

Назоратчи. Қишлоқларники.

Фрося. Менга худди қишлоқларнинг позицияси керак-да.

Микола киради.

Микола. Фрося! Худо урсин агар, Фроська бўлма-сал.. Ҳой Семён амаки! Югуринг бу ёққа — Фроська келибди.

Семён киради.

Семён. Салом, Фрося. Нима бўлди? Нима воқеа юз берди?

Фрося. Худога шукур, тинчлик. Сув ичадиган жойларингиз қаерда? (У бирдан бўкириб йиглаб юборади.)

Қўзғолончилар ва Зиновий Петрович чиқиб, Фросяни ўраб оладилар.

Вой, одамлар! Яхши одамлар! Бу лаънати шумларнинг бизга қилаётган зўрликларига тоқатимиз қолмади. Вой Семён ака, акажон. Бору йўғимизни тортиб олишди. Уйимизга ўт қўйиб ўртаб юборишди. Машка деган от учун уч юз сўм тўлашга мажбур қилишди, пулимиз бўлмаганлигидан онам билан икковимизни оғилхонага қамаб, дод дейишга мадоримиз қолмагунча калтаклашди. Мени узоқ уришмади, чунки мен салдаёқ ҳолсизландим, ҳушимдан кетдим. Онам бечорани чурқ этмагани учун узоқ уришди, немислар уни масхара қилишди. Бечоранинг соғ ери қолмади, энди тўрва кўтариб хайр-эҳсон сўрагани волостларга жўнади. Йўлларда одамлардан хайр сўрармиш — ким ҳам бир нарса бера қоларди! Ҳеч кимда ҳеч вақо йўқ.

Семён. Эҳ, малъунлар! Фрося, синглим, жонгинам.
20 Фрося. Зарари йўқ, хафа бўлманг. Биз кўникиб қолдик. Софья Ткаченкoning отаси, уни помешчик Клембовскийга бермоқчи.

Семён. Тўхта! Софьянинг ўзи розими?

Фрося. Ҳеч-да. Уни отаси мажбур қиляпти, у Соняни ертўлага қамаб, устидан қулфлаб қўйди. Мен Ткаченколарнинг ҳовлисига билдирмасдан кириб олиб, Сонька билан эшикнинг тирқишидан гаплашдим.

Семён. Тўй қачон?

Фрося. Эртага ўзимизнинг черковда никоҳ ўқилар
30 кан.

Семён. Кўриб қўямиз. Уртоқ командир, ўртоқ жангчи ўртоқлар бу гапларни эшитдингларми?

Овозлар. Эшитдик.

Семён. Эшитган бўлсаларинг, нега отларингизга минмай бемалол ўтирибсизлар? Уртоқ командир, Зиновий Петрович! Отрядни отлантир.

Зиновий Петрович. Йўқ, Семён. Ревкомнинг буйруғисиз, артиллерия келмай, отрядни жойидан қўзғатишга ҳақим йўқ, чунки отряд меники ҳам эмас, сеники ҳам эмас, у меҳнаткаш халқники, биринчи навбатда Совет ҳокимиятиники ва унинг Ишчи Дехқон Қизил Армиясиники. Ҳарбий интизом деган гап бор. Котко, сен буни эски солдат бўлганинг учун яхши билишинг керак.

Семён. Эски солдат эмиш! Бундан чиқдики, ўша ҳарбий интизом деб биз деҳқонлик қадр-ҳиссамиздан маҳрум бўлар эканмиз-да?

Зиновий Петрович. Ундай эмас, Семён. Бутун меҳнаткаш халқ сенинг қадр-ҳиссанг деб курашяпти.

Семён. Шу сўзингиз сўзми?

Зиновий Петрович. Ҳа.

Семён. Мени нима кунга солмоқчисиз, Зиновий Петрович? Худо хайрингизни берсин, азбаройи худо, отрядни йўлга туширинг.

Зиновий Петрович. Сира, сира бўлмайди, Семён.

Семён. Бу нима деган гап? Нима қилмоқчисиз ўзи? Ахир оғайнилар, биродарлар, жангчилар, ана, кун ҳам ботиб кетяпти. Менинг Сонечкамни бўлса, черковга олиб бориб бегона бир одамга никоҳламоқчилар. Оналаримиз, сингилларимиз кўча-кўйларда тўрва кўтариб ким кўрингандан тиланиб юришибди. Ҳовли-жойларимиз вайрон, ўт қўйилган. Бутун Украина аччиқ-аччиқ йиғламоқда. Қонли ёш тўкмоқда. Балки энг сўнгги соатлар яқинлашиб келаётгандир. *(Пауза.)* Майли, хуллас, мен ўзим, ёлғиз ўзим бораман. Ўз ризқ-рўзим, қадр-ҳиссам учун курашаман. Отимни қайтариб беринглар.

Зиновий Петрович. Йўқ, Семён, берилмайди.

Семён. Бу нима деган гап ахир? Менинг устимдан командирлик қилмоқчи бўласизми? Мен бу ерда ўз эрки ўз қўлида бўлган озод жангчиман. Бўлди, отряддан чиқаман.

Зиновий Петрович. Таъбинг, билганингни қил.

Семён. Отряддан чиқаман, дедим, чиқаман.

Зиновий Петрович. Чиқсанг чиқақол. Бизнинг отрядга бундай енгилтак, асабий кишиларнинг кераги йўқ.

Семён. Отряддан чиқаман. Пиёда бўлса ҳам физиллаб бораман.

Зиновий Петрович. Югур! *(Семённинг орқасидан қўзғалиб қолган партизанларга қараб.)* Тўхтанглар, қўзғалманглар!

Семён чиқиб кетади. Пауза. Семён қайтиб киради.

Семён. Ахир мен одамлардан ажралиб кетолмайман-ку. Хайр, хайр менинг қадр-ҳиссам! Хайр менинг Соням! Хайр борлигим!

Номаълум чол *(кирганига анча бўлгану ҳеч*

ким билмаган). Бу ерда партизанларнинг бошлиғи ким?

Зиновий Петрович. Партизанларнинг бошлиғи мен бўламан. Исмин Зиновий Петрович. Хўш, хизмат?

Номаълум чол (*қондан битта тарвуз олади*). Сизга хат бор!

Зиновий Петрович. Беринг.

Чол тарвузни унга беради.

- Ажойиб конверт топишибди. (*Тарвузни тиззасига уриб ёради, ичидан сурғучланган пакет чиқади, пакетни очиб ўқий бошлайди.*) «Сизларга бир манзил яқин жойда турибман. Отрядни мукаммал ҳарбий тайёрликда тутишингизни ва душманнинг орқа томонида изчил разведка олиб боришингизни буюраман. Ҳозирги вазифа — фронт орқасидаги халқ билан мустаҳкам алоқа боғлаш, душманни ваҳимага солиш ниятида немислар штабига қисқа-қисқа зарбалар беришдан иборат. Тез фурсатда кўришиб қолармиз. Дивизия бошлиғи Емельяненко». Ана холос, азаматлар, фронт орқасида қизил разведка ишларини бажариш учун бир жуфт яроқли йигит керак.

Ҳамма олдинга чиқади. Шовқин-сурон.

- Тўхтанглар. Ҳамманглар бирдан олдинга чиқмангларда. Кўриб турибман, азаматлар ҳамманглар ҳам қайноқ қонли, довюрак, ўз қадр-ҳиссаси учун курашадиган йигитлар экансизлар. Бу ишларингиз менга жуда ёқади. Аммо ёқмайтурган бир томони шуки, ўртангиздан яна ҳам қайноқроқ, яна ҳам довюракроқ кишини тополмай турибман. Ҳа дарвоқе, ҳалиги қайноқ қонли Семён қани? Семён!

Семён (*дағал*). Нима эди?

Зиновий Петрович. Шу ҳам муомала бўлди-ми, нима эмиш-а! Командир билан сўзлашаётганда ўрндан туриш керак бўлади, чунки буни ҳарбий мулозимат деб айтилади.

Семён дик этиб ўрндан туради.

Хўш, Қотко, сен буйруқни эшитдингми?

Семён. Йўқ. Қанақа буйруқ?

- Зиновий Петрович. Биз душманнинг орқасига ўтиб уни бирданига ваҳимага солишимиз керак бўлади. Хужумимиз олдидан уларни чалғитиб, саросимага солиб штабини яксон қилиш керак. Германларнинг

штаби сенинг қишлоғингда бўлгани учун сендан дурустроқ разведкачи тополмай турибман.

Семён (*паузадан кейин*). Амрингизга тайёрман, ўртоқ командир.

Зиновий Петрович. Бехуда шовқин-сурон кўтарганинг учун халқ олдида ўзингни оқла.

Семён. Герман штабини яксон этиш буюрилди. Буйруғингиз адо этилади, ўртоқ командир.

Зиновий Петрович. Шундай бўлсин, Семён, ўзинг билан бирга Микола Ивасенкони ҳам олиб кет. Истаган аравани танла, ўлжа олинган отлардан бир жуфт энг яхшисини қўш. Пулемёт, олти, еттита қўл гранати олу йўлга туш.

Семён. Пулемёт учинчи тачанкада, Микола, қани тур!

Микола. Қани, кетдик.

Югурганча чиқиб кетадилар.

Фрося. Тусингни ел егурлар, қаёққа жўнамоқчи-я?

Микола. Яхши қол, Фрося. Катта қиз бўл.

Фрося. Тусингни ел есин.

Қўнғироқ товуши, арава юриб кетгани эшитилади.

Нима қиляпсизлар ўзи?

Ременьюк. Ўлжа олинган отлар дашт бўйлаб чошиб кетди.

Зиновий Петрович. Бизнинг Семён ўз қадр-ҳиссаси учун курашгани кетди.

Қўнғироқ товуши.

Парда

Еттинчи кўриниш

Букхонада.

Пилатоялар ва ғов олдида бир неча қишлоқилар, уларнинг орасида Семённинг онаси, лентая гуллар осиб олган жияни Любка бор. Ҳаммалари жулдур кийимда, ориқлаган, тиланчиларга ўхшайдилар. Бир неча майиблар. Ҳамма жойда немисча лавҳалар. Қўр киши қўлини чўзганча маъюс куйлайди. Никоҳ кўйлаги кийган Соня оҳиста юриб ўтади, унинг орқасидан бир неча гайдамак ўтади.

Она. Вой бу қандай офат, бу қандай бало... Қандай оғир кунларга қолдик.

Любка (зорланиб). Бу нима ўзи-я, ҳайронман. Ҳамма черковга йиғилган, шамлар ёняпти... Василийдан бўлса дарак йўқ... Менинг Василийимни кўрмадингизми-а?.. Ҳозир бизнинг тўйимиз бўлади. Василий бўлса аллақаяқларда тентираб юрибди. Уни кутавериб оёқларимда дармон қолмади.

Овозлар. Қуёв келяпти, куёв келяпти... Қуёв...

Гусарларнинг байрамга хос кийимида Клембовский кириб келади. У билан бирга фон-Вирхов, яна учта гайдамак.

- 10 Любка (унга ташланади). Василёк! Сенмисан! Азизим! Мунча интизор қилмасанг, қаерларда қолиб кетдинг?

Гайдамак (уни четлатади). Қаёққа? Қаёққа суқиялсан?

Любка. Менга тегманг. Василийимнинг олдига бораман! Нега мени ҳайдайсиз? Мен ахир, унга унашилганманку!

Гайдамаклар уни бир четга сургаб чиқарадилар. Черковдан Ткаченко гетман офицери формасида чиқиб келади.

- 20 Клембовский. Биласизми, сизга гетман формаси жуда ярашар экан.

Фон-Вирхов. Шундай қилиб, ерни бир қўллаб эмас, икки қўллаб тутиш керак экан-да.

Клембовский. Ҳа, икки қўллаб.

Фон-Вирхов. Бу жуда ҳам лутф гушди.

Черковга кирадилар. Қуёв учун хор йўқилади. Ташқаридан қўнғироқ ва арава товуши келади. Миколанинг от тўхтатган овози. Қўлида граната билан Семён югуриб киради.

Она. Семён.

- 30 Семён. Онажон, сизмисиз? Сизни ҳам шу аҳволга солиб қўйишдимми?

Она. Қўявер, жон болам, ҳеч қиси йўқ. Қимирлаб юрибман-ку.

Семён. Германларнинг штаби қаерда? Герман офицерлари қаёққа кетди?

Она. Черковда.

Семён. Микола, орқа томонга эҳтиёт бўлиб тур. Қани, худойим, ўзинг мадад бер! (Чўқинади. Олдинроққа ўтади. Бирданига минбар олдида Соняни кўриб қолади. Секин.) Соня! (Қичқириб.) Сонька!..

- 40 Соня. Семён! (Унга ташланади.) Азизим, ёлғизим! Семён. Тўхта! Епишаверма! Дарров кўчага югур,

у ерда бизнинг арава бор. Микола ҳам ўша ерда. (*Гранаталарни кўтаради.*) Эҳтиёт бўл, ўқ тегмасин. (*Бомбани ирғитади.*)

Микола. Югур!

Семён. Орқага эҳтиёт бўл. Узингни сақла!..

Ен томонидан гайдамаклар чиқиб, Семён билан Миколани тугадилар.

Соня. Семён, қоч!

Микола. Қўлимни қайиравермаларинг, синдиранлар.

Олишадилар.

Она. Семён, болам. Улар сени нима қилишмоқчи? (*Семёнга интилади.*)

Гайдамаклар уни милтиқ қўндоғи билан итардилар.

Ур, ур, уравер! Бир муштипар кампирга зўрингни кўрсатиб қол!

Гайдамаклар уни урадилар.

Семён. Онажон!

Ткаченко чиқади. Гайдамаклар Семён билан Миколанинг қўлини боғлаб четга ташлайдилар.

Ткаченко. Ҳой, ким бор, ҳой йигитлар! Замбил олиб келинлар. Жаноби ротмистр Клембовский бошларидан яраландилар. Сонька, билиб қўй!

Фон-Вирхов (*черковдан чиқаётди*). Бўлар. (*Тезликда ҳарбий сумкасида қоғоз олиб ёза бошлайди. Хатни черковдан чиқиб келган гайдамакка топширади, ўзи кетади.*)

Черковдан ярадор немисларни олиб чиқадилар.

Гайдамаклар (*Микола билан Семёнга*). Ҳукм эълон қилинади: деҳқонлардан Семён Котко билан Микола Ивасенко ўлим жазосига ҳукм қилиниб, отиб ташланадилар. Ҳукм дарҳол халойиқ олдида қишлоқ майдонида ижро этилади.

Черковдан Клембовскийни носилкага солиб, олиб чиқадилар.

Ткаченко. Халойиқ, тарқал!

Гайдамаклар халқни майдондан ҳайдайдилар.

Микола (*Семёнга*). Хўш, энди мен ҳам сендан

бир сўраб қўяй-чи жонинг танангда турибдими, ё чиқиб кетдими?

Семён. Менинг жоним ўн тўртинчи йилдаёқ чиқиб кетган, ўлганман, деб қўйганман.

Микола. Менинг жоним ҳали вужудимда турибди. Э, худойим! Худогинам! Қечагина бугун келиб герман ўқи мени нобуд қилишини ҳеч ўйламаган эдим. (Ийғлайди.)

Семён. Бас, битта-яримта кўриб қолмасин!

10 *Ткаченко киради.*

Ткаченко. Хўш, Котко, зерикаётганинг йўқми? Умринг жуда оз қолди, айтадиганингни айтиб қол. (Пауза.) Энг сўнги дамларингда сенга жуда раҳмим кел-япти.

Семён. Бўрининг ҳам бизга раҳми келиб ёли билан думини қолдирган экан. Менга сенинг шафқатингнинг кераги йўқ. Келган жойингга жўнаб қол. Умримнинг охирги дақиқаларида мурдор тумшуғингни кўрмай қўя қолай.

20 *Ткаченко. Аҳмоқсан, Котко. Бир умр аҳмоқ бўлган эдинг, ҳозир ҳам ўша аҳмоқлигингча пиёдалар взводининг олдига тушиб кетасан.*

Микола. Аттанг, аттанг, бу ярамаслар қўлимни қайриб боғлаб қўйишибди-да.

30 *Ткаченко. Шундай қилиб, Котко, сен қишлоқи қандай аҳмоқ эканлигингни тушунмадинг. Қалта-кўтоҳ ақлинг билан осмон-фалакка сапчидинг. Ер юзидаги бор бахту саодатни қўлга киритишни орзу қилдинг. Барногина қизни кўрдингу ўзингнинг ирkit қўлингни унга чўзиб шартта ёпишмоқчи бўлдинг. Аммо ошинг пишмай қолди. Уша қиз — бадавлат, ўқимишли, сенинг бевосита бошлиғинг бўлган бир кишининг қизи эди. У қиз сендай бир қишлоқига жуфт бўлолмасди. Кейин, сен Котко, Клембовскийнинг бўлиқ ерларини, тухумдай семиз чорвасини кўрдинг-да, яна ўша ирkit қўлингни чўзиб, уларни шартта эгалламоқчи бўлдинг. Бунда ҳам ошинг пишмай қолди. Ахир бу унумли еру бу семиз чорва, тангрию подшоҳ томонидан жаноб помешчик Клембовскийга берилган муқаддас ҳамда даҳлсиз мулк эди. Сенга ҳукумат тепасида туриш жуда ҳам ёқиб қолди. Сен дор тагидан қочган қадрдон большевикларинг билан биргаликда ўша худойимнинг иродасига чангал урмоқчи бўлдинг. Ана, ўша шум ниятларинг сени шу ергача етаклаб келди. Ақлли одамлар қай режа билан иш қиладилар, биласанми? Мен, ўз бошлиқларимни*

хурмат қилдим. Мен бировнинг муқаддас мулкни кўз қорачиғидай сақладим. Шунга яраша азоб тортдим. Оқибатда ниятимга етдим. Сен бўлсанг етмадинг. Мен энди ўзимнинг мунча садоқатли хизматларим эвазига у баланд мартабали пан гетман Скоропадский жанобларидан мана бу офицерлик погонини олдим. Мен, қизим Сонькани теги-тахтли оқсуяк кишига бераман. Худо хоҳласа бир оз фурсатдан кейин ўзим ҳам шу оқсуяклар қаторига ўтаман. Сен-чи, сен номаълум қоронғи гўрда чириб ётасан.

Семён. Валақлаяпсан, мурдор. Мен гўримда ҳам ўз бахтим учун курашаман. Менинг ҳатто суякларим ҳам сиз газандаларни бўғиб ўлдиради.

Ҳарбий бурғи товуши.

Ткаченко. Умринг охирига етиб қолди, Қотко, вақтинг жуда оз. Авваллари сен мени хурмат қилардинг, Қотко...

Семён. Худди ана ўшанда ўта кетган аҳмоқ бўлган эканман.

Ткаченко. Мен ҳам сени хурмат қилардим, сен ҳам яна мени хурмат қилардинг.

Семён. Ушанда аҳмоқ эканман, деяпман-ку.

Ткаченко. Мана мен сени ҳозир ҳам яна хурмат қиламан, сийлайман. Ма чек, ҳуморинг тарқалсин. Тамакиси жуда тоза, Месаксуди фабрикасидан чиққан. *(Кумуш портсигарни узатади.)*

Семён. Кераги йўқ. Ҳой, лаънати, ана шу сўзларинг учун мурдор кўзингга тупураман. *(Ткаченконинг юзига тупуради.)*

Ткаченко бўйин қочиради, рўмолча билан юзини артади, Семёнинг юзига уради. Ҳарбий бурғи чалинади. Немис соқчилари кирадилар.

Ткаченко. Тўхтанг, дўстлар! Ялангликдаги ўша дарахтнинг тагига борамиз.

Семён билан Микола немис соқчилари қуриовида туради. Снарядлар учиб ўтади.

Семён. Ҳа, мана бу ўзимизнинг уч дюймлик рус тўпининг ўқи! Қадрдоним!

Павласт ҳайқириқ, даштдан юзлаб овозлар эшитилади. Пулемёт қисқа-қисқа тириллайди. Ткаченко букилганича қочиб кетади. Немис тилида шоша-пиша берилган команда эшитилади. Немисларнинг штаби ҳовлидан қочиб чиқади. Жанг садолари. Ҳовлига

қўзғолончилар кириб келадилар. Уларнинг орасида милтиқ кўтарган Фрося ҳам бор.

Фрося. Уҳ, жуда чарчадим, оёқларимда дармон қолмади. *(Микола билан Семёнга.)* Сизлар қаерларда адашиб-улоқиб юрибсизлар, тусгинангни ел егурлар. Бир нафас кутиб туришга, Қизил Армия билан бирлашиб олгунимизгача ҳам сабрларинг чидамадимми?

Семён. Гапни қўй, қўлимизни еч, қўлимизни еч..

10 Фрося *(тиши билан ечмоқчи бўлади)*. Қуриб кет-гурлар шундай чандиб ташлашибдики, ҳеч тишим ўт-маяпти.

Семён. Қилич билан кесиб юбора қол!

Фрося. Ҳо, мен иримни билмас эканманми, мени бир умр эр олмай ўтиб кетар эканман-да.

Микола. Қўрқма, ўзим оламан. Сен аввал арқон-ни кес-чи.

Фрося тугунни қилич билан кесади.

20 Зиновий Петрович *(кириб, буйруқ беради)*. Пулемётларни олдинга силжитинглар. Иккинчи рота ўнг қанотга! Хўш, Семён, ишлар қалай? Офарин, бу ўз вақтида кўтарилган шовқин-сурон бўлди. Раҳмат.

Котконинг онаси билан Соня югуриб кирабилар.

Соня. Оҳ, Семён, Семён! Азизим, хайрият, омон қолдингми?

Семён. Худо хайрингни берсин, Соня, бир пас сабр қил. Қўриб турибсан-ку, мен командир билан сўз-лашаётиман. Онамнинг ёнида туратур. Хотинларнинг нимасини айтасиз энди! Буларнинг билгани ваҳимаю сарөсима.

30 *Ишғаллар шовқин-сурон билан кириб келадилар. Урталарида — Ткаченко.*

Зиновий Петрович. Хўш тагин нима гап бўлди? Қани, одамларнинг резгиси, бир ўгирилиб юзингни кўрсат-чи! Балки булар сени таниб қолишар, сенинг ҳақингда яхшироқ фикр айтишар. Ахир биз билайлик, кимсан, нимасан? Сени ўнг томонгами, чап томонгами, қай томонга сафарқочди қилар эканмиз?

40 Семён. Угирилиб ўтирмаса — маълум. Биз ўлакса билан танишимиз. Кўп муддат кўзимиз-кўзимизга тушган. Ҳалигина шу жойда у мен билан гаплашган эди. Тумшуғидан ўша суҳбатимизнинг нами кетгани йўқ.

Зиновий Петрович. Инсоф ўзингга берсин.

Нима десанг шуни қиламиз. Уннга дейсанми, чапга дейсанми?

Ткаченко тиз чўкиб ёлворади.

Ткаченко. Мени афв эт, Семён. Бу ишларга мен айбдор эмасман. Менинг бошимдан ўтган умр айбдор.

Семён. Чапга!

Зиновий Петрович. Чапга!

Ткаченкони олиб чиқиб кетадилар, ўқ товуши. Узоқдан келган шовқин тобора яқинлашади. Дивизия бошлиғи ўз штаби билан кириб келади.

(*Бошлиққа яқинлашиб.*) Революцион комитетнинг буйруғига мувофиқ қўзғолончиларнинг командири Батюшков ўз отряди билан жасур Қизил Армия ихтиёрига келиб қўшилди.

Дивизия бошлиғи. Сиз Зиновий Петрович бўласизми?

Зиновий Петрович. Ҳа.

Дивизия бошлиғи. Таниш бўлайлик.

Зиновий Петрович. Биз сиз билан орқаворатдан аллақачондан буён яқин таниш бўлсак ҳам, ҳалигача кўришолмаган эдик.

Дивизия бошлиғи. Мана ниҳоят кўришдик. Хўш, ишларингиз қалай, Зиновий Петрович?

Зиновий Петрович. Уртоқ дивизия бошлиғи, бизнинг олдингизга, сизнинг жонли байроғингиз тагига ўз йигитларимни, ўз амакиларимни бошлаб келдим. Кечагина кечқурун, отрядда икки юз қирқ беш жангчи бор эди, бугун эрта билан бўлса бир минг бир юз саксон кишига етдик. Соат сайин янгидан-янги одамлар келиб қўшилиб турибди.

Дивизия бошлиғи. Зиновий Петрович, отрядингизни кучайтириш учун енгил батареяни олинг-да, ҳаракат бошланг. Қодим томонга жўнанг. Уртоқ Самсонов, қўзғолончилар командирининг ихтиёрида бўласиз.

Самсонов (*Зиновий Петровичнинг олдига келиб*). Мен — батарея командири Самсонов, сизнинг ихтиёрингиздаман.

Қўл олиб кўришадилар.

Зиновий Петрович. Худога шукур-э, тўпли ҳам бўлдик. Ростини айтсам, артиллериясиз қўлсиз кишидек эдим!

Самсонов. Зиновий Петрович, мабодо бизнинг

партизанлар ўртасида бопроқ келадиган биронта наводкачи топилмайдими? Мендаги учинчи тўп одам йўқлигидан бекор ётибди.

- Зиновий Петрович. Амаллаймиз. (*Қўзғолончиларга қараб.*) Гап шундай, немислар ўзларини ўнглаб олмасларидан бурун, менинг фикримча, тикка йўл билан Қодим станциясига от солишимиз керак-да, қишлоққа кирадиган йўлни улардан тозалашимиз зарур.
- 10 Украинамизнинг ноз-неъматлари уларнинг юртига етиб бормаслиги учун темир йўлда кичкинагина тўполон кўтарсак ҳам чакки бўлмайди. Тамом. Отланинлар!

Узоқлашаётган отряднинг отларининг дупури эшитилиб туради.

Самсонов. Тартиб билан тўпларга!

Партизанлар тўпларни судрайдилар.

Зиновий Петрович. Сен, Семён, батарея командирининг ихтиёрида бўласан. Тўхта. Сенинг мана бу аёлларинг тўғрисида икки оғиз гапим бор. Улар юкчи араваларда кетишлари мумкин.

- 20 Хотин. Вой ўлай амаки, сиз бизни отмоқчимисиз? Зиновий Петрович. Йўқ, сизлар билан ҳазиллашиб ўтирармидим. Ана шундай бир тушириб қоламан!

Хотинлар қичқириб қочадилар.

Семён. Ҳозир биз немислар билан гаплашмоқчимиз, ана шундай, Сонечка.

Соня билан Фрося чиқиб кетадилар.

(*Самсоновни танитай, унга.*) Тўпчи Котко сизнинг ихтиёрингизда.

- 30 Самсонов. Жуда маъқул, Семён, шундай бўлса, бориб ўзингнинг учинчи тўпингни эгалла. Нишонга олишни унутиб қўйганинг йўқми?

Семён. Ўзингиз ким бўласиз?

Самсонов. Самсонов.

Семён. Қўнгилли бўлиб келган Самсоновмисиз? Саломлар бўлсин ўртоқ Самсоновга! (*Унга отилади.*)

Самсонов. Худди ўшанинг ўзи.

Семён. Батарея ҳам ўша батареями?

- 40 Самсонов. Ўшанинг ўзи. Ўша ўзимизнинг қадрдон, уч дюймли батареямиз.

Семён. Мен отиб юрган тўп ҳам шу ердами?

Самсонов. Шу ерда.

Семён. Вой, худойимдан айланиб кетай. (*Тўнга*

ташланади.) Ўзгинамнинг тўпгинам! Мен бу тўпдан уруш вақтида икки минг саккиз юз олтмиш иккита ўқ узганман. Ана энди буни қарангки, солдат фронтдан қайтаркан, яна қайтиб фронтга дуч келиб қолди.

Самсонов. Мен сен тентакка, қолавер, деб айтмаганмидим? Хўш, урушдан қайтиб нима иш қилмоқчи эдинг?

Семён. Дон сочмоқчи эдим.

Самсонов. Сочолдингми?

Семён. Сочдим.

Самсонов. Бошқалар ўриб олишдими?

Семён. Ҳа.

Самсонов. Биласанми энди биз нима қиламиз, улар ўрган бўлса сен билан биз янчишга тушамиз. Бор, ўз тўпингнинг олдига. Уртоқлар, мана сизга янги наводкачи.

Адъютант киради.

Адъютант. Уртоқ дивизия бошлиғи, ҳозир биз томонга оқ байроқ кўтарган икки немис офицери келди. Улар сиз билан сўзлашмоқчи эмиш.

Дивизия бошлиғи. Олиб киринг. (*Ўзи черков зинасига ўтиради.*)

Оқ байроқ кўтарган икки немис офицери киради.

Биринчи офицер. Митвем хабе их дас фершюген шу шпрехен?

Иккинчи офицер. Сиз, жаноблари, Қизил Армия қисмларининг командири бўласизми?

Дивизия бошлиғи (*ўрнидан турмай*). Ўзи нима гап?

Биринчи офицер. Их шпрехе им ауфтраге ун-зерен, герр генерал. Ир бэнеймен хат унс цимлих унгенем бэрюрт.

Иккинчи офицер. Жаноб Қизил армия қисмларининг командири, сизга жаноб майор қатъий танбеҳ қилмоқчи бўладилар, шу аҳволларни назар-эътиборга олибким, яъни...

Дивизия бошлиғи. Қисқароқ!..

Иккинчи офицер (*қатъий*). Жаноб, Қизил Армия қисмлари командири, сиз ўз боқинчиларингиз билан немис армиясини безовта қилмоқдасиз. Немис қўмондонлиги номидан бу хилдаги ҳаракатларни тўхта-тишингизни таклиф қиламан. Акс ҳолда, немисларнинг икки полки ишга тушади ва сизлар янчиб ташланасизлар.

Дивизия бошлиғи. Сизларни безовта қилаётган мен эмасман. Аксинча сизлар Украина халқини безовта қилаётибсизлар. Хўш, сизларни бу ерга ким чақриб келди? (*Ғазабини тийиб ўрнидан туради.*)

Немислар орқаларига тисариладилар.

10 Сизларни бу ерга ким чақриб келди, деяпман? Немис қўмондонлигига бориб айтингки, дарҳол немис армияси бизнинг ўлкамиздан энасининг чалдиворига жўнаб қолсин. Биз ҳам ўша тобдаёқ ўз полкларимизни сизларнинг полкларингизга қарши қўямиз. Бироқ бизнинг полкларимиз каттароқ, кучлироқ бўлади. Бас, мен сизларни ортиқ тутиб турмайман.

Иккинчи офицер. Сиз ахир немис армиясининг вакиллари билан сўзлашиш шарафига муяссар бўлдингиз.

20 Дивизия бошлиғи. Нима-нима? Йўқ, сизлар ҳали бизнинг узил-кесил сўзлашиб қўйишимизни билмас экансизлар! Қаерда турганларингизни унутганга ўхшайсизлар. Бу ер сизнинг мустамлакангиз эмас. Бу ер — совет Украинаси! Ва улуғ Украинани совет халқи ҳеч қачон сизнинг этигингиз остида қолдирмайди. Бу этик Вильгельмникими, Гинденбургникими, Людендорфникими ё бўлмаса қандайдир бир юнкерингизникими, кимники бўлса ҳам бари бир. Ўз қулоғингизни ойнасиз кўролмаганингиздек Украинани кўриш сизга насиб бўлмайди. Биз сизни урганмиз, урмоқдамиз, уражакмиз. Қаерда бўлмасин, қачон бўлмасин бизга суқулиб кўрсангиз бас. (*Адъютантга.*) Мана бу парламент сўзамоли бўлган жанобларни кузатиб қўйинг.

30 *Немислар чиқиб кетадилар.*

Буюраман: ҳужум бошлансин.

Бурғу, барабан садолари.

Самсонов. Батарея жангга! Нишон — етти ноль. Тўғри мўлжал билан. Шрапнелдан огоҳ бўл, Семён!..

Семён (*тўп олдида*). Эҳтиёт бўламан.

Дивизия бошлиғи. Яшасин енгилмас Ишчи-Деҳқон Қизил Армияси!.. Чекинаётган немис армиясига қараб олға!..

40 Самсонов. Ўт очилсин!
Тўп отилади, Қизил Армия қисмлари киради. Байроқлар. Хитоблар. Марш.

Парда